

עלון חדשי שע"י

בית הכנסת

דקהילת קדש עדת יראים
אושטרייך

עלון מס' 33

חדש אלול ה'תשפ"ה

... בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁשִׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר-יְיָ ... עָלוּ הַהָר וַהֲבֵאתֶם עִץ וּבְנֵי הַבָּיִת וְאַרְצָהּ-בּוֹ (ואכבד) וְאֶכְבְּדָהּ ...
ועשרת ימי תשובה ה'תשפ"ו

דבר יום ביומו

בירור מנהגים הנהוגים בכל השנה

תפלת שמונה עשרה תחנונים לאחר התפלה וחזרת הש"ץ

להלן מספר תיקונים והשלמות לדברים שכתבתי במדור זה בעלון קודם:

אפתח במספר הערות שהעירני ידידי **הרב שלמה אביב שליט"א**, הערה אחת נוגעת גם לנוסח ברכת שלום, אודותיה כתבתי בעלון חדש תמוז ותחלת אב (עלון מס' 31):
בעניין מש"כ בנוסח ברכת 'שים שלום', ראה בבית יוסף סימן קכב שהביא מהמנהיג וז"ל: ובאותם מקומות שאומרים 'עושה שלום ברכנו כולנו ברוב ושלום, בא"י המברך את עמו בשלום', לא יתכן, דמטבע ארוך תיקנוהו חכמים וכו'.
וכן שם בב"י ע"ד ההגה"מ שכתב בשם ראב"ה דלאחר שסיים עושה שלום יכול לענות, כתב ע"ז ע"כ לאו אעושה שלום במרומיו קאי וכו', אלא לברכת שים שלום קאי שהם היו מברכין במקום שים שלום עושה השלום ברכנו.
לפי"ז יתכן (אמנם לא ראיתי את המקורות) שבמקומות שקראו הראשונים לברכת שים שלום 'עושה השלום', לא מחמת שהיו חותמים כך, אלא מחמת עיקר נוסח הברכה כאמור, שנראה שכך היה הנוסח הרווח בזמנם בחלק מהמקומות. הערה: יתכן שהדברים נכונים, אך אין לכך הכרח ברור.

תחנונים לאחר התפילה ואמירת יהיו לרצון

בעניין הנוסחאות הישנות של **אלקי נצור**, ראה בטור שם שהביא את נוסחו ונוסח ר' עמרם, והם דומים לנוסחאות שהבאת. ובעניין אמירת יהיו לרצון, גם זה שם בב"י: **הרשב"א** כתב שיש לאומרו מיד לאחר יח ברכות כשם שאמרו דוד אחר י"ח מזמורים, וכתב ר' יונה שאם ירצה לחזור ולאומרו אחר התחנונים הרשות בידו. והדרכי משה כתב שהמנהג לומר יהיו לרצון רק אחר תחנונים, והסכים עמו הגר"א.
עד כאן מהרב שלמה אביב שליט"א. תודה רבה על ההערות הנפלאות.

הערה נוספת בענייני תחנונים לאחר התפילה: כתבתי כי בנוסחאות ארץ ישראל הקדומות לא היה כלל נוסח קבוע לתחנונים לאחר התפילה. העירני ת"ח ידוע החפץ בעילום שמו כי בכל הסידורים של בני ארץ ישראל מופיעים לאחר התפילה הפסוקים **אתה הוא ה' עד ומצאת את לבבו נאמן לפניך**, ואח"כ עוד בקשה.

קדיש הפתח

מנהג הנוהג בקהלתנו, והיה נהוג מזה דורות רבים בקהלות אשכנז ובנותיה, כנזכר בדברי רבותינו האחרונים (שו"ע סט, בנו"כ):
לאחר שסיימו הקהל תפלת לחש, לפני שמתחיל החזן חזרת הש"ץ, אם יש אחד מהקהל שעומד לפני ברכות קריאת שמע, או באמצע ברכות ק"ש, ולא שמע ברכו לפני הברכות (אפילו שמע בזמן שאמר פסד"ז), עומד הוא או אחר מהקהל (ואבל או בעל יהא"צ קודם) על פתח בית הכנסת, ואומר קדיש וברכו.
לאחר תפלת לחש קודם שמתחיל החזן תפלתו בקול רם, אם יש אחד שלא שמע קדיש וברכו, ואוחז כעת לפני או באמצע ברכות

קריאת שמע, עומד הוא או אחר על פתח בית הכנסת ואומר **קדיש וברכו**. עושים כן אפילו בשביל אחד שלא שמע ברכו, אף אם שמע ברכו לפני שהתחיל ברכות קריאת שמע. אך אם כבר סיים תפלתו, אין אומרים בשבילו ברכו, אף אם לא שמע ברכו. יסוד העניין **ברש"י** במגילה (כג): על המשנה אין פורסין על שמע... פחות מעשרה פירש **רש"י** מנין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע. פורסין לשון חצי הדבר (כי מתוך שתי ברכות שלפני קריאת שמע רק אחת):

ה**טור** ואחריו ה**שו"ע** בסי' ס"ט הביא עניין פריסת שמע כפי שכתב **רש"י**. אמנם, ה**ב"י** בסוף דבריו הביא **שי"א** שאם כבר קראו קריאת שמע, אין אומרים ברכו בשבילם (כי כבר פרח מהם חובת ברכו). כך היה המנהג באשכנז שאין אומרים קדיש או ברכו למי שכבר קרא קריאת שמע בברכותיה.

במנהגים דק"ק וורמיישא הזכיר עניין פריסת שמע (אגב, שם כתב שגם במנחה היו שאמרו קדיש עבור מי שלא שמע קדיש שלפני התפילה), ולא חילק בין אם שמע או לא שמע. אמנם, מדבריו נראה שעשו כן עבור כל מי שאחר לבא. מסתבר שאותו אחד שאיחר, לא שמע קדיש קודם. בהגהות שם כתב שאין לעשות כן עבור מי שכבר קרא קריאת שמע והתפלל. גם מדברי ה**דברי קהלת** המתאר את המנהג, נראה שבכל יום ויום נהגו כן, אף אם אין מי שלא שמע קדיש וברכו (ושמא לא חש לבאר שעושים כן רק עבור מי שלא שמע (ועדיין לא ברך ברכות קריאת שמע)).

ה**משנה ברורה** כתב: יש מקומות שנוהגין שפורסין על שמע... בשביל המתאחרין לבוא לבהכ"נ אחר גמר סיום תפלת י"ח בלחש. ויש מקומות שנוהגין שפורסין על שמע בשביל המתאחרין אחר קדיש בתרא... ועיין לקמן בסימן קל"ג בב"י דמוכח דמנהגם הוא דאף אם אירע שלא בא אדם לבה"כ אחר ברכו אעפ"כ אין מדקדקין בכך... ומ"מ אין לבטל מנהגם בבה"כ מפני המחלוקת אבל במקום שאין לחוש למחלוקת יש לנהוג שלא יאמר הש"ץ ברכו א"כ בא אחד אחר ברכו ולא שמע כלל באותו יום ואף שכבר אמר יוצר אור מותר ג"כ לומר בשבילו אע"פ שלא יסמוך אליה יוצר אור. וכן מי שכבר שמע ברכו קודם התפלה ועתה מתפלל ביחידות והגיע לברכו ונזדמן לו עשרה אנשים שכבר שמעו ברכו אעפ"כ מותר לפרוס על שמע ולומר ברכו הוא או אחר בשבילו כיון דיאמר מיד אח"כ ברכת יוצר אור. אבל אם תרתי לגריעותא דהיינו שכבר שמע ברכו או ששמע מהעולים בתורה שאמרו ברכו וגם הוא עתה אינו עומד קודם יוצר אור אינו יכול עוד לפרוס על שמע ולומר ברכו הוא או אחר בשבילו: עכ"ל

כפי שכתבתי לעיל, מנהג קהלתנו לעשו זאת רק אם יש אחד מהקהל העומד לפני או באמצע ברכות קריאת שמע, אף אם שמע ברכו כשעדיין לא התחיל ברכות קריאת שמע.

חזרת הש"ץ

לאחר שסיימו הצבור תפלתם, חוזר החזן על התפלה בקול רם.

יש כמה עניינים השייכים רק בחזרת הש"ץ, ואי אפשר לעשותם בתפלת לחש. מה שאומר שלמעשה גם ללא התקנה להוציא את שאינם בקיאים, היתה תקנה מיוחדת שהחזן יתפלל פעם נוספת. תפלה זו של החזן נקראת תפלת הצבור, ובה מתפלל על הצבור. מסיבה זו צריכים כל הקהל להקשיב ולכוון בזמן חזרת הש"ץ.

תקנת חזרת הש"ץ מעיקרה היא כדי להוציא ידי חובה את שאינם בקיאים. אמנם, טעמים נוספים נאמרו בתקנה זו (כגון: בטור כתב שהוא גם כדי לומר קדושה). למעשה, מדברי כמה מרבתינו נראה שמלכתחילה היתה תקנה שהחזן יתפלל בקול רם תפלה נוספת, היא הנקראת תפלת הצבור. מהבית יוסף נראה שהתקנה היתה כדי להוציא את שאינם בקיאים, אלא שאחר שנתקנה ונהגה בכל מקום, הסמיכו לה כמה עניינים שאי אפשר לקיים בלי תפילה זו, כך שלמעשה הטעם שנוהגת חזרת הש"ץ בכל מקום הוא לא רק בגלל שלא בטלה התקנה, אלא שזו תקנה גם עבור דברים אלו.

ברמב"ם נקראת תפלת החזן תפלת הצבור. ראיתי שיש מי שמדייק מכאן שלפי הרמב"ם עדיף להתפלל עם החזן, וכך נקראת תפלה בצבור, אך ודאי שאין זה נכון. הרמב"ם מדבר על תפילת החזן, המתפלל בתפלה זו על כל הצבור. כן ניתן לדייק מהרמב"ם שחלק עיקרי מאד מהתפילה בצבור הוא עניין חזרת הש"ץ.

יצוין כי לגבי החזן אין כל הבדל בין התפלה שהתפלל יחד עם הקהל בלחש לתפילה אותה מתפלל בקול רם. בשתי התפילות הוא עומד לפני המלך ועליו להקפיד בזמן זה על כל מה שיש להקפיד כשמתפלל בלחש. משום מה, בדור האחרון יש שקשה להם לתפוס את העניין הזה, ולכן מנסים למצא חילוקים הלכתיים בין תפלה בלחש לתפלה בקול רם. ראיתי למשל שכתבו בשם מישוהו כי בברכות קריאת שמע נהגים ברוב המקומות לא לומר פיוטים, אך בחזרת הש"ץ נהגים כולם לומר. וכתב הטעם שברכות קריאת שמע כולם אומרים, אך חזרת הש"ץ נתקנה רק כדי להוציא את שאינם בקיאים, ולכן אין חשש להפסיק בה בפיוטים, כי החזן עצמו כבר התפלל. אין כל יסוד לסברה כזו, נראה לי שסברות כאלה הן סברות רגשיות בלבד, ונובעות בין השאר מהקושי הקיים כיום להבין את המושג "צבור" ו"תפלת הצבור". מהטעם הזה מתקשים רבים להבין כיצד יתכן שפיוטים מסויימים נאמרים רק על ידי החזן ללא השתתפות הקהל (יש מהם הכותבים שמה שאומר החזן בקול ראוי לקהל לומר בלחש. לעתים מובאת הערה כזו גם לגבי פיוטים שתכנס מראה שנועדו להאמר רק על ידי החזן). עכ"פ, תפלת החזן בחזרת הש"ץ היא תפלה אותה מתפלל החזן בקול רם, ובה מתפלל גם על הקהל. הקהל צריכים להקשיב ולשמע את כל התפלה (אולי אינם חייבים לשמוע ממש כל מילה ומילה, אלא רק להבין את העניין), ולענות אמן על כל ברכה, אף שאינם יוצאים ידי חובה בברכותיו.

איני יודע איזו הצדקה יש למנהג שהתקבל בדורות האחרונים (נכון לשנת ה'תקע"ח נהגו כן בק"ק פפד"מ למשל, כמובא בדברי קהלת קלאסוף צדקה בזמן חזרת הש"ץ (ובמקומות מסויימים נהגו לכתחילה ביום מסויים לייעד את התרומות הנאספות אז עבור מטרה מסויימת, כגון: מה שהביאו כמנהג לאסוף צדקה עבור עניי א"י בימי תעניות, דווקא בזמן שאומר החזן 'עננו'). כנראה נקבע כל זה שלא על פי גדולים).

מכיוון שחזרת הש"ץ נקראת תפלת הצבור, ממילא המתפלל אז נחשב כמתפלל בצבור, כי עדיין עוסקים בצבור בתפלתם. יש שכתבו שאף אם מתחיל להתפלל בזמן שיש מהקהל שעדיין עומדים בתפלה אותה התחילו כשהצבור התפללו, נחשב תפלתו כתפלת הצבור. יש בכך הגיון מסויים, אך מה שיש שהוסיפו שגם מי שיתפלל עם אותו אחד שהתפלל עם אלה שהתחילו תפלתם עם הצבור, והוא הדין מי שיתחיל קודם שסיים הוא וכו' כקרונות רבות הנגזרים, ודאי שאין כל הגיון בכך.

עמידה בחזרת הש"ץ. הרמב"ם (פ"ט מהל' תפילה ה"ג) כתב: מתחיל ומתפלל בקול רם... והכל עומדים ושומעים ועונין אמן... בין אלו

שלא יצאו ידי חובתן בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן: ברמב"ם מבואר שכולם עומדים. אמנם, הרמב"ם מדבר על מצב בו חלק מהצבור יוצאים ידי חובה בתפלה זו, ואלה ודאי חייבים לעמוד בעת התפילה. מכמה מקורות מוכח כי בזמן רבותינו הראשונים נהגו רוב הקהל לשבת בחזרת הש"ץ.

בשלחן ערוך לא כתב לעמוד בחזרת הש"ץ, רק כתב שיש להם לשתוק ולכוון לברכות ולענות אמן. הרמ"א כתב: יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר השליח צבור התפלה. מה שכתב הרמ"ב שמנהג הקדמונים היה לעמוד בחזרת הש"ץ, יתכן שכוונתו לתקופה קדומה יותר מהעדויות שבידינו, או שכוונתו למקומות אחרים בהם נהגו כן.

תקיעות על סדר ברכות החזן. אחד הדברים שבפשטות נתקנו דווקא בתפילת החזן בקול רם, הוא עניין תקיעת שופר במוסף של ראש השנה. הקהל מתפללים תפלת מוסף בלחש (שבע או תשע, אכמ"ל), והחזן מתפלל בקול רם תשע ברכות, האמצעיות שבהן הן מלכויות (עם קדושת היום) זכרונות ושופרות, ובהן תוקעים על סדר הברכות. עי' בב"י. התקנה נתקנה בזמן שרוב העם היו יוצאים ידי חובה בתפלת החזן, אך גם כיום, לא זזה התקנה ואת התקיעות תוקעים דווקא בזמן שחוזר החזן תפלתו (אף שכל הצבור כולו כבר יצא ידי חובת תפילה בלחש). זה נקרא 'תקיעות על סדר הברכות', אף שהקהל כבר התפללו בלחש. תפלת החזן היא תפלת הצבור, והצבור מקשיב לתפלתו (לא כדי לצאת ידי חובה, אלא כמו בכל חזרת הש"ץ להאזין לתפילה). אגב, בירושלמי מפורש שרק אם התפלל בלחש שבע, צריך לכוון לשמוע את כל חזרת הש"ץ (ואם נכונה השמועה על אחד מגדולי הדור הקודם זצ"ל שהקפיד לשמוע כל חזרת הש"ץ ולצאת בה ידי"ח, יתכן שאכן התפלל בלחש רק שבע).

הבעל המאור מבאר 'למה תוקעין ומריעין כשהם יושבים' אלו התקיעות שתוקעין בסדר ברכות בתפלת שליח צבור. ואע"פ שהן מעומד לשליח צבור אינן לשאר העם אלא מיושב. למדנו מדבריו שלא נהגו לעמוד בחזרת הש"ץ, וכן שהצבור - שהתפללו כבר בלחש - אינם צריכים לצאת ידי חובה בתפלת החזן.

סליחות וידוי ביום הכיפורים בברכה אמצעית. עניין נוסף שלא בהכרח קשור בדווקא לתפלת הצבור, אך לפי חלק מרבתינו הראשונים שייך גם לעניין (כתבתי על כך בקונטרס **יום סליחה**, ועוד). חז"ל תקנו להתוודות בכל אחת מתפלות יום הכיפורים. והיכן אומרו יחיד אחר תפלתו ושליח צבור באמצע.

והנה, **הארחות חיים** (סי' ל"א) כתב: והטעם שמתוודה החזן באמצע התפילה מפני שמאריך באמצע התפילה בסליחות ובפסוקי דרחמי תקנו לערב היודוי ביניהם. וכ"כ גם הכל בו בהלכות יום הכיפורים (סי' ס"ט): ואפשר שזה מפני שהוא מאריך באמצע תפילה בסליחות ובפסוקי דרחמי תקנו לערב היודוי ביניהם. עכ"ל. לפי דבריהם, מנהג אמירת סליחות ופסוקי דרחמי באמצע התפילה קדם לתקנת וידוי באמצע התפילה. יש מרבתינו החולקים על טעם זה, וסוברים שכיוון שבא להוציא ידי חובה את שאינם בקיאים, והיודוי צריך להאמר בתוך התפילה, ממילא לא שייך לאמרו כיחיד אחר שגמר תפילתו. סליחות ורחמים ביום הכיפורים הם חובת היום ובהם צריך להאריך רוב היום, אך לא נתקנו הסליחות אלא בחזרת הש"ץ (ועי' בהרחבה בקונטרס **יום סליחה**).

ביטול חזרת הש"ץ במקרה הצורך. בזמננו נהוג במקומות מסויימים להתפלל תפלת מנחה בלי חזרת הש"ץ, אלא החזן מתפלל בקול ג' ברכות ראשונות, ואת שאר התפילה בלחש, ואז מתפללים הקהל תפלתם בלחש. הנהגה זו נפוצה בישיבות מסויימות, שכנראה קבלו כך מרבתיים. לא בררתי, אך לפי מה שהבנתי ראשיתה של הנהגה זו בתלמוד תורה בקעלם, שם - לפי אותו מקור - עשו כן כיוון שלפי זמני סדרי הישיבה התפללו תפלת מנחה מיד לאחר השיעור, ובחורים השקועים בלימוד היו מתנצחים ביניהם בלימוד בעיצומה של חזרת הש"ץ. יתכן שזה הטעם לפיו הנהיגו ראשי ישיבות בני זמננו שראו צורך לנהוג כן גם בישיבתם (וכמובן שבעניינים כאלה אין לדמות מלתא למלתא, אלא בכל מקום יש לפסוק לפי תנאי המקום והזמן. וד"ל).

למעשה, מנהג דומה לזה נהג במשך מאות שנים בקהלות ספרד, ונהוג עד היום בקהלות שמרניות של מגורשי ספרד (כגון: באמסטרדם ובלונדון), ונזכר בב"י בכמה מקומות. לא ברור מה היה טעמם להנהיג מנהג כזה.

כמו כן, עד היום נהוג בכמה קהלות של עולי תימן שבתפלת מוסף מתפלל החזן בקול רם את כל התפילה, והקהל עמו בלחש (אגב, לפי מנהגם עונים אמן אחר כל ברכה, אותה מסויימים מעט לפני שמסיים החזן). על מנהג זה, יש שכתבו שנהגו כן כיוון שבכל שבת היו משכימים כשלוש שעות או יותר קודם אור היום ולומדים תורה עד הבוקר. בהגיע הזמן התפללו תפלת שחרית, וקראו בתורה ותרגמו (הקריאה בתורה ותרגומה, וכן קריאת ההפטרה ותרגומה אורכת זמן רב כידוע לכל מי שזכה לשמוע את נעימתם המתוקה הקדומה). כדי להקל על הצבור, נהגו לקצר ולהתפלל מוסף רק תפלה אחת בקול רם. אם זהו אכן טעמם, הרי שבזמננו אין טעם לנהוג כן (אלא אם אכן יש עדיין מקומות בהם שייך הטעם). ובאמת, לפי מה שעלה בידי לברר, בזמננו ברוב ק"ק עולי תימן אין נוהגים כן, אלא מתפללים תפלה בלחש ואחריה חזרת הש"ץ.

במקומות מסויימים היו אלה הרפורמים הארורים שניסו לבטל את חזרת הש"ץ בתאונות שונות. בשו"ת **חת"ס** חלק הששי מתשובה פ"ד עד תשובה צ"ו מתייחס החת"ס יותר מפעם אחת להנהגה זו, ומעיר עליהם כל חמתו עד כדי הטלת נידוי. ע"ש. כמובן שהוא הדין למבטלים חזרת הש"ץ ללא טעם נכון (כגון: המתנה לאוטובוס, או זריזות של מסדר קידושין להספיק חופה לפני השקיעה, וכדומה).

הרמ"א כתב: אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבר זמן התפלה, יוכל להתפלל מיד בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר ה' הקדוש. מדובר כאן בשעת הדחק כגון שירא שיעברו זמן התפלה. ומסתבר שמדובר שכשיתחיל חזרת הש"ץ, יעבור זמן התפילה. לא שתוך כדי התפילה יעבור זמנה, כי אז הדין הוא שיכול להמשיך.

יצויין כי דין זה אינו מוסכם על כל הפוסקים. בספר **האשכול** הביא ששאלו על כך **רב שרירא רב האי גאון** (שם מבואר שהשאלה היתה אם יתפלל שליח צבור בקול ויוציא את הצבור). וענו תשובה: אין בנו כח לפטור צבור בתפלת ש"ץ. והמנהג בישיבה שממהרין היחידים להתפלל, והש"ץ יורד ואומר אבות וגבורות ואח"כ אומר גדלך תקדש בנו. בא"י ה' הקדוש: דעה והכמה למדנו. [בא"י] **חונן הדעת: הדור אצלך תשיבנו. הרוצה בתשובה:** וכן שאר הברכות. וחזנים הראשונים קבלו ממר רב יהודאי והוא מרבו. עכ"ל. מדובר בנוסח בו מקצרים כל אחת מברכות התפילה. הנוסח מבוטל על סדר א"ב. באחד מכרכי גזי קדם הובא הנוסח בשלמותו. לפי הנוסח המקורי אמר החזן את תחלת ברכת אבות עד 'קונה שמים וארץ', ואח"כ אמר קיצור של ברכה זו וחתמתה, וכן קיצור של ברכת גבורות, וברכה שלישית כפי הנזכר כאן. מבואר שם שהיתה זו קבלה בידם מר' יהושע דמתניתין (שאמר שמתפלל אדם מעין י"ח). הנחל **אשכול** מבאר שאמנם הלכה כשמואל שימעין י"ח' היא הבינונו, אך שמואל מקל יותר מרב הסובר שהיא מעין כל ברכה וברכה. כלומר: לפי רב אסור לעשות כשמואל, אך לפי שמואל ודאי מותר לעשות כרב.

דבר בעתו

בירור מנהגים הנהוגים בזמנים שונים

חדש אלול

טעם תקיעת שופר להרבות בשמחה, עיי' עלון אשתקד.

בימי חדש אלול ועשיית: חלקים מסויימים בתפלה נאמרים בנגון מיוחד (עיי' עלון ה'תשפ"ג ועלון אשתקד).
עד לפני ער"ה: תוקעים שחרית וערבית תשר"ת תש"ת תר"ת.

ראש חדש אלול

רוב נגונים המיוחדים לר"ח: בנגון 'מרן די בשמיא'.

שבת קדש פרשת שופטים והפטרת אנכי אנכי

והוא רחום וברכו במוצש"ק ויו"ט (גם בעשי"ת) בנגון מיוחד.

סיום הקדיש לפני תפלות ערבית ומוסף בנגון ימים נוראים.

יבנה המקדש

משמרת כהונה: אלישיב. משמרת לווייה: עזראל.
שיר של מוסף: לו חכמו. ביה"ע: מי כמכה.
שבת: פרק יא.

שבת קדש פרשת כי תצא והפטרת רני עקרה

יבנה המקדש

משמרת כהונה: יקים. משמרת לווייה: חשביהו.
שיר של מוסף: כי ידון. ביה"ע: הבאר.
משניות מסכת שבת: פרק יב.

קרה"ת: 'תמחה' עד סוף הפס', קוראים הקהל לפני החזן.
מפטירים 'רני עקרה', הפטרה החמישית משבע דנחמתא.
בקהלות בהן הפטירו הפטרת מחר חדש, משלימים אחריה את הפטרת ענייה
סוערה (אך לפי מנהגנו, הפטרונוה בזמנה).

שבת קדש פרשת כי תבא והפטרת קומי אורי

בצורה מפורטת, בעלון אשתקד. ושם במדור הרחב דבר (עמ' 13), הסבר הברייתא הנזכרת.

לפעמים אומרים בשבת זו את המאורה אימתי שמחי ועלוי (נמצאת בשבת ב' אחר הפסח).

קרה"ת:

תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושכמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה. מנהגי קריאת התוכחה (למי וכיצד קוראים, מתי מגביה קולו, ומי שברך מיוחד)

יבנה המקדש

משמרת כהונה: חפה. משמרת לווייה: שובאל.
שיר של מוסף: האזינו. ביה"ע: אז ישיר משה.
משניות מסכת שבת: פרק יג.

סליחות

מתחילה נהגו להתענות בעשי"ת עד אחר ערבית (אף שהוא מבעו"י). מאוחר יותר נחלשו הדורות, ורבים הקלו להתענות רק עד המנחה, או אפילו עד חצות. יש שלא התענו אלא ביום א' דסליחות ובער"ה, ואף בהם רק עד חצות היום. מאוחר יותר בטלו רבים את תענית א' דסליחות, והתענו רק בער"ה, ורק עד חצות היום (בזמננו, יש שבטלו גם תענית זו). עקב חולשת הדורות ביטלו רובא דעלמא את כל התעניות הללו (וכן תעניות בה"ב). יצויין כי התרומות הדשן (כעדות תלמידו הלקט יושר) לא התיר בתעניות אלו (אף לבחורי הישיבה).

תענית בעשרת ימי תשובה ובימי הסליחות שלפני ר"ה.

אכתוב כאן בקצרה ממה שכתבתי בעלון ה'תשפ"ג על מנהג תענית בעשי"ת:

תענית בימי הסליחות. בזמן רבותינו הגאונים נהגו רבים להתענות בעשי"ת, ורבים נהגו להוסיף ולהתענות לפחות ד' ימים לפני ר"ה להשלים הימים בהם א"א להתענות. בזמן רבותינו הראשונים היה המנהג פשוט להתענות - נוסף על עשי"ת - ביום א' דסליחות, בער"ה (בו נהגו להתענות בזמן קדום מאד), ועוד יומיים נוספים (כגון: ב' וה') ביניהם.

השוואה בין פיוטי הקרוב"ץ לפסוקי הפיוטים כמוה כהשוואה בין מזמור **אשרי לשירת הים** בפסוקי דזמרה: פסוקי תורה חשובים יותר מפסוקי נביאים וכתובים, אך לגבי דיני קדימה בפסוקי דזמרה, אשרי וחמשת מזמורי התהלים שאחרי קודמים.

אגב, יתכן שסיבת ביטול אמירת הפסוקים ע"י **מהר"ם מרטנבורג** היא דווקא בגלל שראה שאומרים אותם במרוצה, וסבר שעדיף לבטל אמירתם לגמרי.

גם בעניין זה ניתן למצא כאלה שאכפת להם מהעניין עליו מעוררים, ולכן כשמתפללים במקום בו אין אומרים את הפסוקים, ממהרים הם לאמרם כדי להדביק את הקצב של הצבור. אדרבה, על אמירת הפסוקים במרוצה היתה תלונת החכם. מסתבר שבכה"ג, עדיף שיאמר את הסליחות (עם או בלי הפסוקים) בקצב בו רגיל לומר, בלי לנסות לומר יחד עם הצבור.

בקונטרס **יום סליחה** ביארתי על סוגי הסליחות לפי מנהגנו. אביא כאן בקצרה מה שכתבתי שם, ואוסיף על כך מעט: בדרי"כ נהוג לפתוח באמירת 'סלח לנו אבינו כי ברוב אולתנו שגינו וכו'', שהיא נוסחא מפווייטת לנוסח ברכת סלח לנו, שהועתקה מסליחות של תעניות, אותן אומרים בחזרת הש"ץ בברכה זו הארכתי בעניין זה בקונטרס **יום סליחה** פרק סליחות בסלח לנו, ובעלון חדש תשרי ח"ב ה'תשפ"ה (עלון מס' 22) במדור **דבר יום ביומו**. **פתיחה**: פיוט הנאמר כפתיחה לסליחות. אליו נסמך הטופס **כי על רחמיך** (רוב הפתיחות מסתיימות בקישור לפסקה זו). הפיוט **אך אפיים** משמש כפתיחה ל"ג מידות.

לפני כל סליחה נאמרים פסוקים (בדרי"כ - אך לא תמיד, ולא בכל המנהגים - הפסוקים מעניין הפיוט הבא אחריהם), בעניין זה אאריך אי"ה. לאחר הפסוקים, פסוקים חוזרים קבועים.

אחר כל פיוט, אומרים י"ג מידות, להם מקדימים **א מלך**. **אופן אמירת הסליחות**: יש פיוטים הנאמרים על ידי החזן, ויש שבהשתתפות הקהל. לשונות השייכים לחזן אומר החזן בלבד.

סליחה סתם: פיוט עם בתים בני ארבע שורות.

שנייה: פיוט בן שתי שורות בכל בית.

שלישיה: פיוט בן שלש שורות בכל בית.

שלמונית: כלומר שלמה, ארבע שורות בכל בית. בדרך כלל עם מבנה אחיד של כל הבתים (כגון תיבה חוזרת בכל תחילת או סוף בית, או אף כמה תיבות בתוך אותו בית). וי"א שקרויה כן על שם ר' שלמה **הבבלי** שחיבר פיוטים בסגנון זה.

עקידה: פיוט המתאר את עקידת יצחק, ובקשה שיזכור לנו הקב"ה זכות אבות.

תוכחה: פיוט המעורר לתשובה עם הרהורי האשמה עצמית. **פזמון**: פיוט עם שורה חוזרת או בית חוזר. נאמר בנגון מיוחד ע"י חזן וקהל. בדרי"כ אומר החזן את הפיוט, והקהל עונים את הקטע החוזר בכל בית. לפזמונים שונים יש ניגונים המיוחדים לאותו פיוט (או לכמה פזמונים).

לאחר פיוטי הסליחות אומרים פסוקי דרומי **זכור רחמיך** (יש המכנים אותם **זכרונות**), אשר בכל פסוק מהם יש תיבה אחת משרש 'זכר'. למעשה זו תבנית הסליחה הקדומה: לקט פסוקים מעניין אחד, על פי רוב חוזרת על עצמה תיבה אחת מאותו עניין בפסוקים הללו.

לאחר מכן באות בקשות, אשר לכל אחת מהן נלווה פסוק מעין אותה בקשה. לפני שנעבור לדברים הנאמרים לאחר הפסוקים והבקשות, נתעכב על פזמונים הנאמרים בין פסוקי הזכרונות (זכור לנו ברית אבות וכו').

שלשה פזמונים נאמרים לפעמים בין פסוקי הזכרונות (אנו נוהגים לומר י"ג מידות גם אחרי כל פזמון כזה. בפזמונים

זמן אמירת הסליחות סמוך לעלה"ש, בסוף האשמורת השלישית. אם לא יכול להשכים כ"כ, יאמר עכ"פ לפני הנץ. אך אפילו לאחר הנץ, עדיף יותר מאמירת הסליחות בחצות הלילה לפני שהולך לשכב לישון. על המנהג הנפוץ כיום בכמה קהלות, ועל ההפסד בהנהגה זו עיי' עלון ה'תשפ"ג.

זמן אמירת הסליחות הוא סמוך לעלה"ש, בסוף האשמורת השלישית. מכמה מקומות מוכח כי מלכתחילה היתה התקנה **לסיים** הסליחות לפני עלה"ש. למעשה, נראה שכבר בתחלת זמן רבותינו האחרונים לא נהגו באשכנז לסיים לפני עלות השחר (חוץ מער"ה ועיר"כ, יבואר לקמן). כמו כן, יש מרבתינו הראשונים שנראה מדבריהם שמלכתחילה נהגו לסיים הסליחות ביום (ויש שכתבו שאף בער"ה נוהגים לסיים ביום). בפיוטי הסליחות ניתן למצא לשונות של לילה ולשונות של אשמורת הבקר. כי זמן הסליחות הוא לקראת סוף הלילה. יצויין כי **בסדר טרויש** הזכיר כמה פיוטים המתאימים ללילה, וכמה פיוטים המתאימים ליום.

מי שאינו יכול להשכים כל כך (כפי שמצוי בזמננו בהתאם להרגלי השכיבה והקימה שלנו על פי התרבות המערבית) יאמר סליחות לאחר עלה"ש או אף לאחר הנץ החמה, אך מכל מקום ודאי שהתקנה היא **להשכים** לסליחות לפני התפילה גם על עניין זה יש המעוררים לאחרונה, ובשנים האחרונות התעוררו כמה "מעוררים" ופרסמו שמכיוון שתדיר ושאינו תדיר קודם, האומרים סליחות לאחר הנץ החמה עליהם להקדים שחרית לסליחות. טענה שאין כל טעם לענות עליה... המבין לשונות הפייטנים בסליחות יקפיד לא לומר לשונות של לילה ביום, שלא יהא כדובר שקרים לפני המקום ח"ו.

בדור האחרון נהגו בהרבה מקומות לומר סליחות בחצות הלילה לפני השינה, היפך תקנת תקנת קדמונינו. זאת ועוד, רבים מהם קמים למחרת בשעה מאוחרת מהרגיל בכל יום.

את הסליחות מתחילים כאמור לפני עלות השחר, ולכן החזן מברך ברכות השחר אחרי הסליחות. על אמירת הפסוקים שבסליחות לפני ברה"ת, כתבתי בעלונים חדש אייר וסיון פג (עלונים מס' 4 5) במדור **דבר יום ביומו**.

טעם אמירת **אשרי** לפני הסליחות, ופסוקי דרומי **לך ד' הצדקה**. בעלון ה' תשפ"ג.

על סדרי הסליחות השונים (ומניין הפיוטים בכל יום), סדרי הפסוקים, השמטתם, ועל נגוני הסליחות, עיי' עלון ה'תשפ"ג. אכתוב כאן בקצרה מה שכתבתי על **השמטת הפסוקים**: **המג"א** בסי' ס"ח הביא בשם **הספר חסידים** על אותו חסיד שהתלונן על שאמרו הפיוטים במשך והפסוקים היו ממהרים. המעיין בסי' ח יווכח שמדובר בפסוקים הנאמרים בתוך פיוטי **הקרובות** (ליתר דיוק: קדושתאות. כי רק בקדושתאות יש פסוקים). החסיד אמר שעל הפסוקים נוסד הפיוט, אך לא אמר שהפסוקים הם העיקר. על פסוקי הקדושתאות, עיי' עלון ה' תשפ"ג וכן בקונטרס **יום סליחה**.

אגב, הפסוקים המדוברים משמיטים ברוב הקהלות כבר מאות שנים. בקהלתנו זכינו להחזיר עטרה לישנה גם בעניין זה. יצויין כי פעמים רבות ניתן להעזר בהם בהבנת הפיוטים.

נחזור לענייננו: תלונת החכם היתה על שממהרים **בפסוקים**. כל פסוקי מקרא צריך לומר בצורה ראויה. לא מדובר על עדיפות מסויימת בין פסוקים לפיוט.

ביו"כ מעוטר הוידוי בכמה פיוטים (לפניו ולאחריו, וכן בין שני הוידוים). נתייחס לכך בהמשך.

לאחר הוידוי (ועיטוריו) אומרים את הפסקאות **משיח צדק**, **מיכה עבדך**, ועוד. לפי חלק מהמנהגים לא אומרים את כל הפסקאות. אך כולם נוהגים לסיים בפסקה **עמד ונחלתך וכו'**. בסליחות שבתעניות, אומרים כאן את הפסקה **ואל יעבב** החותמת את ברכת סלח לנו של החזן בתפלתו.

בימי הסליחות, בפסקאות ובפסוקים הנזכרים אנו מסיימים את סדר **הסליחות** (הנאמר לפעמים גם בזמנים בהם א"א תחנון), ועוברים לתחנונים (שאינם נאמרים בימים שא"א בהם תחנון). על חלוקה ברורה זו בין סליחות לתחנונים, ע"י במאמר הנפלא של פרופ' אליצור **למקורם של פיוטי הסליחות**.

תחנונים. הראשון שבהם: **ר' רחום שמך**. אח"כ אומר החזן תחנונים בהם עונה הקהל את ה'עניות' הקבועות החוזרות. **עננו ה'**. יש מרבתינו האחרונים שכתבו שהאומר תחנון זה ביחידות (או במקום שאין החזן אומר בקול רם), אינו אומר עננו אחר כל פסקה (אלא רק עננו ה', עננו אלהי אברהם' ולא 'עננו ה' עננו'. אחריו אומרים את הפסקה **מי שענה**) (עניית הקהל בסוף כל שורה: 'הוא יעננו'). גם בבקשה בלשון ארמית **רחמנא דעני** עונים הקהל 'ענינא'. בקהלות רבות העתיקו בדורות האחרונים את ה'תחנונים', גם לימי תעניות. את התחנונים לא אמרו אחרי הסליחות, אלא לאחר חזרת השי"ץ. למעשה, מסתבר שרוב הקהלות הנוהגות כך, בלא"ה העבירו את הסליחות ממקומם הקדום. כך שבכל מקרה אין הבדל בין סליחות לתחנונים.

נפילת אפים. הקטעים שאח"כ בישיבה. **מחי ומסי** בנגון. (מסתמא צבור בו כל אחד אוחז במקום אחר, נחשבת האמירה כאמירה ביחיד, ואין לומר אז בקשות בארמית). בער"ה ובעשי"ת אומרים כאן **תחנה** (או **תחנון**). על תחנון הנקראות בשם **תמיד** (ועוסקות בסדר עבודת בית המקדש שיב"א), אכתוב אי"ה במקום אחר. **מכניסי רחמים**. **למון די בשמיא** נגון ידוע, בו מנגנים עוד מספר פיוטים בימים נוראים. **שומר ישראל** (הנאמר לפי המנהג הקדום רק בתעניות). קדיש עם תתקבל.

אחר הסליחות נתן זמן מספיק להתארגן לתפילה כראוי. וע"י מה שהערתני בעלון ה'תשפ"ג.

נוטלים ידים שוב (אח"כ נטל ידיו לאחר עלה"ש).

רבים רמזו הפייטן לאמירת י"ג מידות לאחר הפיוט. וכן מובא בספרי מנהגים קדומים):

חטאנו: פיוט עם שורה חוזרת **חטאנו צורנו וכו'**. פזמונים מסוג זה היו ידועים כבר בזמן הגאונים, אך לא נאמרו בדווקא במקום זה (על מקומם הקדום של פזמוני החטאנו, כתבו כמה מחברים. ע"י **אבי שמידמן**. 'מעמדם הליטורגי של פיוטי החטאנו ע"פ קטעי הגניזה הקהירית'. **תרביץ**, שנה פ"ג חוברת א-ב). לפי המנהג לאמרו בין פסוקי הזכרונות, אומרים את הפיוט לאחר הפסוק **זכר לעבדיך ... אל רשעו ואל חטאתו**. ומקדימים לפיוט את הפסוק (יותר נכון חצי פסוק) **אל נא תשת ... ואשר חטאנו**. ואז אומרים את הפזמון **חטאנו צורנו וכו'**. למעשה נראה שבדורות האחרונים ברוב המקומות לא חזרו על השורה 'חטאנו'.

זכור ברית: פזמון עם הפתיחה **זכור ברית אברהם וכו'**, ובכל בית שורה חוזרת **והשב שבות וכו'** או **ושוב ברחמים וכו'**, ולפעמים מחליפים בכל בית ושוב / והשב. גם פיוט זה היה ידוע כבר בזמן הגאונים (אף הוא לא נאמר דווקא במקום זה).

במחזור האיטליאני, בין התחנונים של שני וחמישי מובאת הבקשה 'זכור בריתי' עם שני החוזרים זכור ברית אברהם... **ושוב ברחמים** ..., ואחריו זכור ברית אברהם ... **והשב שבות** הפזמון הזה נאמר לפי מנהגו אחר הבקשה **זכור לנו ברית אבות וכו'** וזכרתי את בריתי וכו'.

הפייטנים חברו עשרות פזמוני 'זכור ברית' לזמנים שונים, לתעניות, לעשי"ת, לתפלות יום כיפור, לברית מילה זכור ברית לברית מילה, מיועד ברית החלה בתענית צבור, אך נהגו לאמרו גם בברית בראש השנה (אז אומרים אותו בסוף ברכת זכרונות), וכן בהושענא **סדר** אומרים אותו בתוך פיוט ה'הושענא **אנא הבט לברית**, ועוד. במחזור **סדר התפלה** של קהלתנו, יש פזמון זכור ברית לכל אחת מתפלות יום הכיפורים, ובכל שנה אומרים פזמון 'זכור ברית' לפחות בתפילה אחת משלשת תפלות היום העיקריות.

פזמון **שמע ישראל**: פיוט עם שורה חוזרת של פסוק "שמע ישראל וכו'". נאמר אחר הבקשה זכור לנו ברית ראשונים ... להיות להם לאהים אני יי. יתכן שהקשר של הפזמון לבקשה הוא עניין **אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ... להיות להם לאהים**. אני יי. הדומה מאד לפסי הנאמר בסוף קריאת שמע: **אני יי אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות להם לאהים אני יי אלהיכם**: הפזמון הזה נדיר מאד, וכמעט לא מצאנו דוגמתו בין הפיוטים. עד כמה שידי מגעת, עד עתה מצאתי רק שלשה פזמונים כאלה, שנים מהם חסרים. לאחר הפסוקים הנזכרים בא הוידוי. בימי הסליחות נוהגים לומר וידוי ג' פעמים, ביניהן מפסיקים בפיוט **אשמנו מכל עם**.

שבת קדש פרשת נצבים (פת וילך)

והפטר שוש אשיש-השביעית והאחרונה משב דנחמתא

שבת לפני ראש השנה

יבנה המקדש

משמרת כהונה: **ישבאב**. משמרת לווייה: **מתתיהו**. שיר של מוסף: **זכור**. ביה"ע: **מי כמכה**. שבת: **פרק יד**.

על חלוקת הפרשה לשני חלקים (בשנים בהן ב"ג המלך) לקמן במדור **הרחב דבר** (עמ' 12).

פיוטי שבת לפני ראש השנה יוצר: **א' אהים ה' דבר**. אופן: **שאו לבבכם**. אהבה: **סגלתי** | **משכתיך**. זולת: השנה נאמר אי"ה אחת מזולתות של ראש השנה. הפטרת 'שוש אשיש' היא גם הפטרה של חתן בשבעת ימי המשחה. אאריך על כך אי"ה כשנגיע למנהגי נישואין.

ערב ראש השנה

משכימים לסליחות, וראוי לסיימן לפני עלות השחר (אלא שאם סיימו לאחר עלות השחר אומרים תחנון, כי ההתחלה היתה בלילה).

לפחות י"ג פעמים י"ג מידות (כמו בג' תפלות יוה"כ).

על נוסח השלמונית **שלוש עשרה מידות**, ע"י עלון ה'תשפ"ג.

תענית ער"ה. המנהג הישן היה להתענות עד אחרי ערבית (שהסתיימה מבעו"י כבכל שוי"ט). והיו שנהגו להשלים. בתקופה מאוחרת הקילו להתענות עד זמן מנחה קטנה, ומאוחר יותר הקלו להתענות אפילו רק עד חצות היום.

שחרית

א"א תחנון. הנגונים של יום שאין בו תחנון. התרת נדרים. אין להתרת נדרים נוסח קבוע.

הולכים לבית הקברות, ואומרים שם תחינות המיועדות לבית הקברות ולא מזמורי תהלים. נותנים צדקה בבוקר, כדי שיוכלו העניים לקנות בהם צרכי החג.

בד' פרקים בשנה וכו'. בעלון אשתקד, במדור **הרחב דבר** (עמ' 13), הבאתי את ביאורו של ידידי הגר"א ובר שליטי"א איש ירושלים עיה"ק שמדובר בלילי יו"ט. ביו"ט עצמו ודאי הרבו בסעודה, ולא יתכן שביו"ט א' דסכות לא היה ריבוי בשר. ע"ש.

מחליפים את הפרוכת וכל כלי הקדש לאלה של ר"ה ויו"כ.

חדש תשרי - ירח האיתנים**ראש השנה
יו"ט א' דראש השנה****סעודת ליל יו"ט**

אכילת הסימנים. בעלון ה'תשפ"ג כתבתי על עניינים אלו: אין הקפדה מתי נאכלים המאכלים. אין הקפדה על מניין מסויים של בקשות. כל עשיית זמנם של אכילת הסימנים.

כבכל בקשה שאדם מבקש מהקב"ה (המרבה והממעט), אפשר (וצריך) להזכיר שם ה'. עיי לקמן מדור **הרחב דבר** עמ' 13.

אוכלים בשר בליל ר"ה ואצ"ל ביום.

מנחה ער"ה. כבכל עשוי"ט.

ערבית. על ביטול מערבית בלילי ר"ה. עיי עלון ה'תשפ"ג.

השנה נאמר בעז"ה את המערבית **אמוני נבונים**. כופלים 'לעילאי רק בר"ה ויו"כ ורק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ. עיי עלון אשתקד בהערות

בעשיית חותמים **עושה השלום**, במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום'. עיי עלון אשתקד בהערות. ועיי עלון החדשי הקודם במדור **דבר יום ביומו**.

אומרים איש לרעהו: **לשנה טובה תכתבי**.

'סארגנס' (קיסל)

בר"ה בבוקר, וביוה"כ בכל התפילות, לובשים 'סארגנס' (קיסל) ומצנפת לבנה. על צורתו המקורית עיי עלון אשתקד.

שחרית

אחת מחמש ההשכמות. 'יגדלי ויאדון עולם' בנגון ימים נוראים. רוב הברכות והמזמורים עד 'המלך' בנגון שבת, אך ברכות מסויימות ומזמורים מסויימים מנגן בנגונים מיוחדים. אם יש פנאי, מוסיפים בפסד"ז (בדרי"כ אחרי 'יושב בסתר') מזמורים מענייני היום (כגון: **זי שמעה ה' צדק**. כד. מז. פא).

סגנים. ב' אנשים חשובים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו של החזן (בעלון ה'תשפ"ג בפרק יום הכיפורים). מקפידים על כך לפחות בזמן תפלת לחש, ובחזרת הש"ץ: **בר"ה** בזמן 'מלכויות זכרונות ושופרות'. **ביו"כ** בזמן אמירת הסליחות. במהלך היום, יכולים להתחלף עם ב' אחרים. הסגנים יכולים לסייע לחזן במקרה הצורך.

בברכות קריאת שמע: יוצר, אופן וזולת. על נוסח **והחיות** (לאחר האופן), ועל עניין ה'זולת', עיי עלון ה'תשפ"ג.

חזרת הש"ץ

קדושתא את חיל.

רהיט אתה הוא **אהינו** אומרים באמירת סירוגין חרוז אחד חזן וחרוז אחד קהל (וכן עושים בפיוטים רבים בר"ה ויו"כ). סדר הפיוט הוא: א' וב', ג' וד', וכן עד סוף הפיוט. כך גם פירוש הפיוט. על צורת האמירה המשובשת שהתקבלה בדור האחרון בקהילות רבות, ועל הגורם לכך, עיי עלון ה'תשפ"ג.

הפזמון **אדרת ממלכה** נאמר על ידי החזן. הקהל עונים בסוף כל בית את הכותרת 'תעיר ותריע וכו'. עיי עלון אשתקד. השנה נאמר את הפיוט **אדון שָׁעָה**. **אחנן לשכון שחקים**.

על הפיוט **אדירי איומה** (והכותרת ה' **מלך** וכו'), ועל הפיוט **לא עורך דין** שאחריו, כתבתי בעלון אשתקד. **הסילוק** מחולק לכמה חלקים, הנאמרים על ידי החזן והקהל. על אופן אמירת פיוטי הקדושה, וקצת על מבנה הפיוטים הללו, עיי עלון אשתקד, וכן בעלון מס' 19 (תמוז ה'תשפ"ד) במדור **דבר יום ביומו**.

לאחר קדושה ממשיך התפילה ללא פיוטים. ברכת כהנים.

אבינו מלכנו מתחילתו ועד סופו בנגונים ידועים.

אחר קדיש תתקבל: **שיר של יום** בשבוע.

קרה"ת וההפטרה.

בדרך כלל, מתקיימת דרשה קצרה לפני קריאת התורה.

א"א בקשות (וכ"ש י"ג מידות) בשעת הוצאת ס"ת. עיי מה שכתבתי בעלון ה'תשפ"ג. פרט אחד שכתבתי שם: המפקקים

באמירת 'ברוך שמה' מכל טעם שהוא, ודאי שיש לפקפק יותר במנהג זה המאוחר הרבה יותר.

קוראים ביום הראשון **וה' פקד**. ומפטירים **בשמואל**.

תקיעת שופר

לפי מנהגנו א"א מזמורים או בקשות לפני תקיעת שופר, אלא תיכף לאחר סיום ברכות ההפטרה, נוטל התוקע את השופר בידו (אצ"ל שאין כל הפסקה לפני התקיעות. חולים וחלשים הזקוקים לאכול לפני התקיעות, יכולים לעשות זאת אחרי שמיעת ל' קולות דמיושב, ואין כאן חשש של הפסק, אחר שעושה כן לצורך התפילה ותגדל התמיהה על מתפללי מנייני ותיקין הרגילים לקדש בשעה בה אף פעם אינו מקדש. בדורות האחרונים נהגו בקהילות רבות לעמוד בתקיעות דמיושב, לא כהמנהג הישן. אכן, בקהילות רבות (וכן מנהגנו) הקפידו שלפחות המקרא וכן המגביהים את ספרי התורה, יושבים בשעת התקיעות.

תקיעה: קול פשוט וארוך, מתחיל בקול נמוך ועולה הרבה מאד עד שנעשה חזק ביותר. **שברים:** ג' קולות מחוברים עולים

בכמה מקומות נראה שר' אלעזר הקליר ועוד פייטנים קדומים העתיקו מהפיוט הזה את האור ידוע תירצתי במקום אחר. רוב הפיוט נאמר על ידי החזן בנגון ידוע. הקהל עונים כמה פסקאות בפיוט (למשל: יתשובה ותפלה וצדקה וכו').

על הפסקאות הנאמרות במוסף של ר"ה, ובכל תפלות יוה"כ אחרי הקדושה, עיי עלון אשתקד.

יחמול על מעשיך. הקהל עונים: יתקדש אדון על כל מעשיך.

האוחז ביד: קהל עונים על כל שבח: **יכלל מאמינים שהוא...**

תקיעות על סדר הברכות מלכויות זכרונות ושופרות

אחד משני ה'סגנים' אומר בנגון את הבקשה או"א **היה עם פפיות**. חזן בנגון ידוע 'רשות' **אוחילה**.

תקיעות.

על התקיעות, עיי מה שכתבתי בעלון אשתקד, ובעלון 23 (מרחשון ה'תשפ"ה) במדור **משיב דבר**, מה שהעירני אחד מיושבי בית המדרש.

מנהגנו כהגאונים: למלכויות תשרי, לזכרונות תשרי, לשופרות תשרי, כמנהג הקדום. עיי עלון ה'תשפ"ג.

בחזרת השי"ץ, תוקע מיד כשסיימו הקהל עניית 'אמן' על ברכת החזן, ואין מקרא את התקיעות.

מנהג קדום (י"א שנוכר כבר בתלמוד) לתקוע ל' קולות לאחר התפילה. בדורות האחרונים נהגו לתקוע עוד ל' קולות (להשלים למאה). אף שאין זה העניין הנזכר לגבי מאה קולות). על שני מנהגים אלה, עיי עלון ה' תשפ"ג. לאחר מוסף: שיר של ר"ה: **פ"א**.

סעודת יו"ט. אָבְלוּ מִשְׁמַיִם וְשָׁתוּ מִמִּתְקִים וְשָׁלְחוּ מִנּוֹת לְאֵין נֶכֶן לֹא כִי-קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדָנֵינוּ. אוכלים בשר בהמה כבכל יו"ט. גם ביום רגילים לאכול דברים שיש בהם סימן טוב. לאחר הסעודה או בזמן אחר, הולכים לומר **תשליך**.

מנחה. מתפללים מנחה בשעה הרגילה כבכל שבת ויו"ט. לאחר מנחה אין מתפללים מיד ערבית, כפי שיבואר לקמן.

יו"ט שני של ראש השנה

השמחה על עיצומו של יום. יש לזכור זאת גם בברכת שהחינו על תקיעת שופר בבוקר, השמחה היא על קיום המצוה.

קרה"ת: פרשת העקדה. **ההפטרה:** בירמיה סדר יז, פס' יח **תקיעת שופר**. מברכים שהחינו גם ביום ב'. **מנחה** כמו אתמול.

ערבית כבכל מוצי"ט, עם שינויים והוספות של עשי"ת.

בנה המקדש שבעת ימים קודם יוה"כ מפרישין כהן גדול

צום גדליה

שחרית. במקומות מסויימים בתפילה מנגנים נגון עצב (כמו בימי בין המצרים). קרובות לצום גדליה: **אָבְל במר נפש**. בתעניות, גובים צדקה עבור עניי ארה"ק ועניי ירושלים. מנהגי תעניות, בעלון חדש תמוז ה'תשפ"ג. שליחות במנחה אם יש פנאי.

יורדים. **תרועה:** תשעה קולות מחוברים ורועדים. זו התרועה הנזכרת אצל רוב רבותינו הגאונים.

לפי מנהגנו א"א מזמורים ופסוקים או בקשות לפני תקיעת שופר, וכ"ש שאין אומרים פסוקי קרי"ע שט"ן (על פסוקי קרי"ע שט"ן, עיי מה שהערת בעלון אשתקד הע' 4).

התוקע נוטל את השופר בידו כשמברך את הברכות, עיי עלון ה' תשפ"ג.

אף במקומות בהם נוהגים לעמוד בתקיעות דמיושב, מ"מ המגביהים את ב' ספרי התורה, ואוחזים אותם בידיהם יושבים. כמו כן, המקרא יושב בזמן תקיעות דמיושב.

חולים הזקוקים לאכול בשעה מוקדמת, יכולים לאכול אחרי שמיעת ל' קולות דמיושב, ואין כאן חשש של הפסק, אחר שעושה כן לצורך התפילה. וזה עדיף מלאכול לפני התקיעות. אגב, בעל המאור כתב כי מפני החולים והזקנים - שקשה להם להמתין עד סיום התפילה - תקנו לתקוע ל' קולות לפני מוסף.

ליאשרי מקדימים בפס' אשרי העם יודעי תרועה וגו'. הכנסת ספר תורה בנגוני ימים נוראים.

מוסף של ראש השנה

א"א בצבור את התפילות שנתקנו לחזן, אלא אם חפץ החזן לאמרן, יכול לומר בלחש בפני עצמו עיי עלון אשתקד בהערה.

מתפללים מוסף עם תשע ברכות (מלכויות עם קדושת היום, זכרונות ושופרות) בלחש. ואח"כ חוזר החזן תפלתו, להוציא את שאינו בקי, וכדי להשמיע התקיעות על סדר הברכות. כבכל חזרת השי"ץ יש לשמוע את תפלת החזן, אך אינו צריך לכוון לצאת בה ידי"ח. ועיי הערתי בעלון אשתקד, וכן מה שהבאתי בעלון זה במדור דבר יום ביומו.

קדושתא של מוסף: **אָפְד מאז**. השנה נאמר אי"ה גם את הפיוט **ישבון עמך. יראים מבקשי פניך**.

בפיוטי **מלך עליון** (ומקבליהם ביו"כ **מעשה אֵהינו**), בסיום כל בית עונים הקהל 'לעדי עד ימלך' או 'לכן יתגאה וכו'. על חרוזי **מלך אביון**, בעלון אשתקד.

סילוק: **ונתנה תקף**. סגנון הפיוט הזה מוכיח שהוא קדום מאד. כמו כן, הפיוט הזה מופיע בקטעי גניזה קדומים ביותר.

ש"ק פרשת וילך שבת שובה

מפטירים בתרי עשר, הושע. סוף סדר ג', פס' מז: **שובה ישראל** עד 'יכשלו בס'. ומוסיפים **בשנה זו** את הפסוקים בסוף ספר מיכה שבתרי עשר **מי א' כמוך**.

מנחה. בקרה"ת של מנחה אין משגיחים בחלוקת 'הזי"ו ל"ך'.
ערבית מוצש"ק: כבכל מוצש"ק, אלא שא"א ויהי נעם

יבנה המקדש

משמרת כהונה: **בלגה**. משמרת לווייה: **ירמות**.

שיר של מוסף: **ירכיבהו**. ביה"ע: **הבאר**.

משניות מסכת שבת: פרק ט.

כלי קדש. פרוכת ומכסאות של שב"ק.
ערבית. ערבית של שב"ק (עם הוספות ושינויים של עשי"ת).

שחרית

השנה נאמר אי"ה את שלשת הפיוטים (יוצר, אופן, זולת) של **הראב"ן**. יוצר: **אֵהי ישענו**. אופן: **אור ישראל וקדושו** האופנים שבסידורי אשכנז ואושטרייך הכלליים שייכים דווקא לפרשת האזינו. זולת: **ד' מעון אתה**.

דרשת שבת שובה אחרי תפלת שחרית, לפני קריאת התורה.

קרה"ת. פרשת וילך. קדיש לאחר קריאת התורה בניגון של חדש אלול ועשי"ת. קטן אינו מפטיר בשבת זו.

עשרת ימי תשובה

לפני **מכניסי רחמים** אומרים 'תחינה'.
אבינו מלכנו. בשחרית ובמנחה: **שומר ישראל**.

הוספות ושינויים של עשי"ת. מנהגי תפילה כמו בחדש אלול.
סליחות ורחמין. בד"כ אומרים בכל יום 'תחינה', ג' סליחות מעניין התשובה, 'שלישיה' שלמונית' 'עקדה' ו'פזמון', ע"פ רוב פזמון אחד בין 'הזכרונות' ('חטאנו', 'זכו"ב' או 'שמע').

ערב יום כיפור

האמונה 'שכל דברי נביאים אמת', גם רחוקה מהם (אולי אינם יודעים מה התנבאו).

בקדמונים לא נזכר זמן הראוי לעשיית כפרות. ע"י עלון אשתקד

הולכים לבית הקברות ונותנים שם צדקה לעניים.

סעודת הבקר. אין מקפידים לא לאכול מאכלי חלב בבוקר.

ממעטים בסליחות, ומסיימים לפני עלה"ש ע"י עלון 'התשפ"ג.

בשחרית נגוני יום שא"א תחנון וגם של עשי"ת.

כפרות. עושים כפרות על תרנגול דווקא. אם אין אפשרות לעשות כפרות על תרנגול, יכול לתת כסף לצדקה, אך אינו רואה טעם לשובב על ראשו ולומר 'זה הכסף ילך לצדקה'.

בגאונים נזכר מנהג לעשות כפרות על צמח מסויים, אותו זרעו בעציץ ג' שבועות לפני ר"ה (כמדומה ששם נזכר שאת עניין הכפרות עשו בער"ה), והשליכוהו לנהר אחרי ששובבו סביב ראשם. גם עניין זה מובן, כי מפסיק את חייו של הצמח.

בגרמניה, לאחר שעלו הנאצים לשלטון בשנת ה'תרצ"ג ואסרו את השחיטה היו משפחות שהחלו לעשות כפרות על דג. כמו כמה מנהגים אחרים, גם מנהג זה התקבל בטעות כמנהג בקרב משפחות מסויימות. גם כיום, כבר מספר שנים שבמספר מדינות

"נאורות" בעולם אוסרים את השחיטה היהודית, או שמתקיימים דיונים חוקיים על כך. איני מבין כיצד היהודים הגרים באותן מדינות לא מעלים על דעתם מה שורש האיסור הזה. בחלק מאותן מדינות נשמעות מדי פעם התבטאויות אנטישמיות ממש מפי נבחרי הצבור. למה מחכים אותם יהודים הגרים שם? מדוע אינם עולים לארץ הקדש? לא מזמן שוחחתי עם יהודי הגר

שם. הוא הסכים להודות בשפה רפה ש"לפעמים יש פה ושם קצת מקרים של אנטישמיות. אבל המשטרה מיד מטפלת בזה". לשאלתי מדוע אינם עולים ארצה, השיב שהם מחכים למשיח... מי יודע כמה צרות עברו על עמנו בגלל אמונות מסוג זה. אם לפי דעתם מה שאנו רואים לנגד עינינו בעשרות השנים האחרונות, אינה קריאה לכל יהודי העולם לעלות לארצה"ק, יתכן שיש לחשוש שמא ח"ו אינם מאמינים בחלק מ"י עיקרי האמונה (בביאת המשיח כנראה שאינם מאמינים, אולי הם מאמינים בסוג אחר של משיח.

נרות יום הכיפורים. כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר שעווה גדול הדולק מעת לעת, להדליק בביהכ"נ. ודווקא נרות גדולים המאירים, ולא הנרות המצויים כיום, שאינם מיועדים להאיר ממש.

מנחה של ערב יום הכיפורים

מתפללים מנחה בעוד היום גדול. וידוי בתפלה בלחש. קרובה: **כל נדריים**. אם יש מי שאינו בקי, אומר החזן וידוי בברכת סלח לנו.

אחרי מנחה, מוכרים את זכות הדלקת הנרות של יוה"כ. הקונה מדליק את הנרות בעוד היום גדול. **מלקות** ע"י עלון 'התשפ"ג.

סעודה מפסקת

אוכלים דגים בסעודה מפסקת, או בסעודה המוקדמת יותר. בסיום הסעודה המפסקת שותים מים ואוכלים פרי מתוק וקר, כגון מלון או אבטיח. ע"י הערה בעלון אשתקד.

יום הכיפורים

ערבית ליל יום כיפור

כל נדרי. החזן אומר ג"פ על דעת המקום. ואח"כ ג"פ כל נדרי בנגון הידוע. **ונסלח**. **סלח נא**.

בברכת שהחינו מכוון החזן להוציא את הקהל. **צריך ללמד לנשים, וכן לחולים ל"ע ומשמשיהם שאינם נמצאים בבית הכנסת, שיש לברך כל אחד בפני עצמו**

לובשים בגדי מתים בכל תפלות היום.

הזוכה בהדלקת נרות של יוה"כ, מדליק את הנרות מבעו"י.

וידוי בקול ועיטורי וידוי. על הפיוט **אתה מבינ** עיי עלון ה'תשפ"ג.
פסד"ר. תחנונים. אבינו מלכנו. קדיש תתקבל. עלינו.

יגדל בניגון המכונה 'מתים
נגון'. **אדון עולם** בנגון ידוע.

שירות ותשבחות על ידי
יחידים -היודעים שלא יזיק
להם- כל הלילה, זכר למנהג
'יקירי ירושלים'. אין מנהג
קבוע בסדר השירות
והתשבחות, רובם (ככולם) נוהגים לומר קודם **שיר היחוד**
ושיר הכבוד. אח"כ אומרים כל מיני פיוטים ושבתות (כגון:
פיוטי **כתר מלכות**).

תהלים. רבים נוהגים לזמרה כל ספר התהלים בליל יו"כ. יש
מהם המשלימים כולו בלילה, ויש האומרים ב' ספרים בלילה
וג' ספרים בהשכמה.

יש הלומדים מתורה מנביאים ומכתובים, ממשנה ותלמוד
ענייני היום (בכמה מחזורים הביאו את הסדר)

הנעורים כל הלילה, יזהרו לקרא קריאת שמע קודם חצות.

שחרית יום הכיפורים

**אמרו ל'הים: ארך אפים. מעשה אהינו: אין מי בשחק. ובכן
לנורא עליהם. אשר אמץ תהלתך.**

רהיטים. הם הפיוטים הקצרים שאין בהם פזמון חוזר, ובד"כ
נאמרים ללא נגון מיוחד, אלא בריצה (ריהטא).

השנה נאמר מהרהיטים: **על ישראל אמונתו. אפסי ארץ.
האדרת והאמונה. נאמירך באימה.**

**ליושב תהלות: אילי שחק. ובכן שרפים עומדים. זה אל זה:
אין מספר. סילוק: מי יתנה. פיוטי קדושה: א ברוב עצות.**

רהיטים אחר קדושה: השנה נאמר אי"ה את ג' הפיוטים:
האדיר (ע"פ א"ב). **התכן** (ע"פ תשר"ק). **האמן** (ע"פ א"ת ב"ש).
ונדלג על כל הרהיטים שעל הפס' **מי לא יראך**. פיוט **ובכן שמע
ישראל. האזורים באהב. חתימת הברכה.**

סליחות של שחרית

בכל אחת מג' תפלות היום, אומרים לפחו י"ג סליחות.
הסליחות שנאמר אי"ה השנה:

פתיחה: **יא"ה צג בין ההדסים.**

סליחות:

- א. לחזן: **אין מי יקרא.**
- ב. שניה: **אשא כנפי שחר.**
- ג. **אנא זכור** (עניית קהל)
- ד. **אנא אדון הסליחות והרחמים**
- ה. פזמון: **יום כיפורים זה.**
- ו. שלישיה: **יום יום אותך אדרושה.**
- ז. שלמונית: **שלוש עשרה מידות.**
- ח. סליחה **דרבת צרוני.**
- ט. פזמון: **ביום הלבנת פשעי.**
- י. עקדה: **מפלטי אי.**

לזכרונות:

יא. חטאנו: **אז בסיני**

יב. זכור ברית: **ותערב פגיעת.**

יג. שמע: **אקשטה כסל וקרב.**

וידויים ופיוטים המעטרים את הוידויים.

תוכחה: **הנשמה לך. אמרתי לפושעים.**

ומאהבתך: **יום אשר אשמנו. מי א' כמוד:**

אהללך בקול רם על י"ח ברכות שבתפלה.

**לא היו ימים טובים לישראל
כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים**

'שהחינו' על עצמו של יום. אם לא ברך שהחינו בתחלת היום,
יכול לברך כל היום.

לפעמים אומרים מזמור אחד או שנים מעניינו של יום.

מתפללים ערבית מבעוד יום כבכל שוי"ט.

מערבית: **מי א' כמוד.** לפני קדיש: **כי ביום הזה.**

סליחות ערבית

לפי מנהגנו אומרים סליחות בכל אחת מתפלות יום הכיפורים,
כפי שיבואר לקמן. אמנם, אמירת סליחות בערבית אינה
כסליחות שבשאר תפלות היום. יש מהגאונים שלא אמרו כלל
בערבית (עיי עלון ה'תשפ"ג).

השנה נאמר אי"ה את הסליחות: **א"ה את התוכחה דרכך
אהינו.** פתיחה: **ה' א' הצבאות יושב הכרובים.** ב' סליחות:

סלח נא. פזמון: כי הנה. עקדה: תמת צורים וחסדם.
לזכרונות: חטאנו: **אתאנו עדיך** (מיוחד לליל יו"כ).

משכימים ביותר, וכעלה"ש מתחיל החזן **יגדל** בנגון ידוע.

ברכות מסויימות ומזמורים מסויימים מנגן בנגונים מיוחדים.
אחר מזמור 'יושב בסתר' מוסיפים מזמורים מעניין היום

(כולם או חלקם). המזמורים הם: **יז תפלה לדוד. שמעה ה'
צדק. כה. לדוד. אליך ה' נפשי אשא. לב לדוד משכיל. אשרי**

**נשוי פשע. נא. מזמור התשובה. למנצח. בבא אליו. סא.
למנצח. לך דומיה. פה. למנצח. רצית ה' ארצך. פו. תפלה לדוד.**

**הטה ה'. קג. לדוד. ברכי נפשי. קד. ברכי נפשי. קיג הללויה.
הללו את שם. קכ. שיר המעלות. אל ה' בצרתה לי. קכא שיר**

**למעלות. קכג שיר המעלות. אליך נשאתי. קכד שיר המעלות
לדוד. לולי ה' שהיה לנו. קל שיר המעלות. ממעמקים.**

השנה נאמר אי"ה את הפיוטים: **נשמת אסירי עונות.
ברכות ק"ש. יוצר: סלח לגוי קדוש. אופן: תרשישי מעלה.**

מאורה: **שמש צדקה, ואהבה: יום אשר בחרת. זולת: אשמה
למחות. מי כמכה: מי כמכה אדון הסליחות.**

חזרת הש"ץ

בנגוד לפיוטי שבח בג' ראשונות שהם דברי ריצוי וסליחה,
ובהם אם רצה מאריך ואם רצה מקצר, עיקר חובת היום הוא

הסליחות והרחמים הנאמרים בברכה אמצעית, ובהם צריך
להאריך רוב היום' כמבואר בטור בשם הגאונים.

בכל תפלות היום, ג' פיוטי הקדושתא הראשונים מדברים
מהזכרת זכות האבות הקדושים (ב'מגן': אברהם. ב'מחיה':

יצחק. ב'משלש': יעקב). בפיוטים שבג' ראשונות אפשר
להרבות או למעט, אך לא להשמיטם לגמרי, ואומרים פיוטים

שיש בהם ריצוי והזכרת זכות אבות (אין זה חובה, אלא שכך
המנהג). על הפיוטים שאחריהם (ועדיין בתוך ג' ראשונות)

אמרו: **יומה שירצו להרבות או למעט הרשות בידם'.
י'אבל סליחות ורחמים חובת היום הם'.**

פיוטי ריצוי ושבח

השנה אי"ה נאמר **בשחרית** את הקדושתא **אמצת עשור.**
פיוטי הקדושתא עד **אדר יקר אי.** **ובכן ואתה כרחום. אנא**

אהים חיים. א"ה ובכן אך חנון אתה. אך

אתים.

חתימת הברכה. ג' אחרונות (אם ירצה, יאמר פיוט ל'עושה השלום). **אבינו מלכנו**. קדיש תתקבל. שיר של יום ה'.

שנוכה במהרה לראות כהן גדול בעבודתו בבניין בית מקדשנו. **הפטרה**: בישעיה סדר כג, פס' כז. 'ואמר סלו סלו'.

קריאת התורה. בפרשת אחרי מות עבודת כהן גדול בביהמ"ק שיבב"א, ומפטיר קורא בפרשת פנחס **ובעשור לחדש**. יהי רצון

זיכור. אין יוצאים מביהמ"ק בשעת הזכרת נשמות. עיי עלון ה'תשפ"ג ועלון אשתקד.

מוסף של יום הכיפורים

קדושתא: **שושן עמק**.

הפיוטים שנאמר אי"ה בשנה זו: כל הפיוטים עד הפיוט **אין ערוך אליך**. **ובכן ואתה כרחום**. **אנא אזון**.

לך ה' הגדולה. דומה לפיוט אמרו ל'איהם. **ובכן מי כמוך באלים**. שבח עם ישראל המיוחדים מכל אומות העולם מול שבחי הקב"ה.

ובכן אך חנון. אך אין לנו.

מעשה ל'הינו. **אדיר בויעודו**.

רהיטים: **ל'הינו**. דוגמת הפיוט אתה הוא ל'הינו (הפיוט הזה הוא כמעט העתקה של 'אתה הוא ל'הינו'). קללה על הגוים: ה' **מלך אבדו גויים**, וברכה על עם ישראל: **תתן לעמך ישראל**. יהי רצון שיחולו עלינו ועל כל עם ישראל כל הברכות, ויחולו על ראש שונאינו כל הקללות.

בקצף לא תשפוט.

ליושב. **אלו לאלו**. **אור נגה**. סילוק: **מי יערך אליך**.

קדושה: **אז מלפני בראשית**.

רהיטים לפי בחירת החזן. סיום הברכה וחתימתה.

סדר העבודה. השנה נאמר אי"ה את סדר העבודה **אשוח נפלאותיך**. את סדר העבודה אומר החזן המלמד לעם סדר עבודת כהן גדול#.

בכל סדרי העבודה שבידינו, מבואר סדר בריאת העולם, האבות הקדושים, עד בחירת הקב"ה בעם ישראל, ובחירת שבט לוי מתוך עם ישראל. ואז מסדר סדר העבודה.

והכהנים והעם. השתחווייה בפישוט ידים ורגלים, כמו בביהמק"ד. **זיכנו ה' להשתחוות לפניו בתוך ביהמק"ד בב"א** שלא נבנה אלא ע"י השתחווייה כמאמרם ז"ל בבראשית רבא.

פרשת וירא פרשה נו סימן ב.

החזן מנגן הפסוק כי ביום הזה וגו' עד לפני ה' בנגון שניכר כי נפסק באמצע, וממשיך הנגון בתיבת 'תטהרו' שאחר 'ואף הוא היה וכו'.

הטעם: כדי שייבנו הקהל שתיבת 'תטהרו' היא סיום הפסוק (שנפסק ב'והכהנים והעם וכו').

כאשר זכינו לסדר אותו כן נזכה לראות בעשייתו בביהמק"ד שיבב"א

רהיטים וקנינות אחר סדר העבודה:

וכך היתה תפלתו. **שנת אורה / שנת ברכה**. **אמת מה נהדר**. **מראה כהן**. **אשרי עין ראתה**.

ובעת ובעונה הזאת. **לא אורים ותמים**. **אם תעינו**. **ומרוב עונינו**. **אורך תזריח**. **אופל אלמנה תאיר**. **מה נדבר ומה נצטדק**.

סליחות למוסף

אי"א פתיחה

סליחות:

א. **אכפרה פני מלך**

(קיצור כל סדר

העבודה).

ב. **שניה אך במתח דין**.

ג. **גזרה ל'הים אל דמי לדמי** (בנגון ידוע).

ד. **לחזן: ל'הי העברים**. נגון 'אני הוא השואל'.

ה. **שלישיה: ברית כרותה**.

ו. **שלמונית: מלכי מקדם**.

ז. **סליחה דרבת צררוני**.

ח. **פזמון: אם יוספים**

ט. **פזמון: יחביאנו צל ידו**.

י. **עקדה: את הברית ואת החסד**.

יא. **חטאנו: אלה אזכרה**.

יב. **זכור ברית: ישראל עמך עלו מן הגולה**.

יג. **שמע: מלכנו באנו** (המשך הפיוט משחרית).

אל תירא יעקב. **יום אדיר ומיוחד**.

ומאהבתך: **יום אתא**. חתימת הברכה. ג' אחרונות. **היום תאמצנו**. קדיש. מזמור קג **לדוד**. **ברכי נפשי**.

בין מוסף למנחה מתקיימים שיעורים בביהמ"ק, וכן אומרים מעט מהפיוטים שלא נאמרו בשחרית ומוסף.

אכן, היוצאים מביהמ"ק, אומרים **עלינו לשבח**.

מנחה של יום הכיפורים

יכפר ויסלח.

ובכן ואתה כרחום. **תגלה מלכות קדשך**.

מיכאל מימין. **ל' אדיר רב חילו**.

סילוק: כי רכובו. קדושה: **כבודו אמוניו ינקה**.

סליחות למנחה

במנחה, אם הזמן קצר, מדלגים ל' מלך, ומתחילים מיד ל' **הורית לנו**.

מכיוון שחלק מהצבור יוצאים בין מוסף למנחה, מקדימים לתפלת מנחה מזמור אחד או שנים (מהמזמורים הנ"ל בפסד"ז). היוצאים מבית הכנסת, ראוי שיאמרו 'אשרי'

בהפטרה: מקדימים בפס' אחרון **מעובדיה** שהוא תחלת סדר.

פיוטים שנאמר אי"ה בשנה זו:

קדושתא: **איתן הכיר אמונתך לרי אליה ב"ר מרדכי**. על מחבר הקדושתא, עיי עלון אשתקד.

קיקלר: **אנא הצליחה**. אי"א את הפיוט **אמונת אם**.

- י. פזמון לך ד' הצדקה
- יא. פזמון נוסף: ה' ה'.
- יב. עקדה אור לישירים.
- יג. חטאנו ו נא רפא.

וידויים ועיטורי וידוי. אפ יש פנאי: תוכחה **הבט ממרומך** ומאבתך: **יום אשר הוחק**. ומסיים התפלה. **אבינו מלכנו** במנחה **ולא בנעילה**. עיי עלון אשתקד. מזמור **שיר המעלות ממעמקים**.

- סליחות שנאמר השנה אי"ה:
- א. **אחלה אל פני ה'.**
- ב. **אפסו אשים.**
- ג. שניה: **תמור עבודת מזינ**
- ד. **משאת כפי.**
- ה. **אבינו מלך.**
- ו. **אנא הואל.**
- ז. **שלישיה אשפך שיחי.**
- ח. שלמונית: **ארח צדקה.**
- ט. **סליחה דרבת צרוני.**

תפילת נעילה

סליחות: **פתח לנו שער. אז לפנות ערב. א'הים סלח נא** (דוגמת הפיוט 'אבן מעמסה'). מפסיקים בו באמירת **ו מלך. ויעבור.** ברכת כהנים (אפילו ביה"ש). פיוטי שבח ושירה, לליווי היום הקדוש. שמות ותקיעה אפילו בזמן ביה"ש.

אם יש פנאי, אומר הראוי לכך דברי כיבושין לפני נעילה. **אשרי. ונא לציון.** קדיש בנגון המיוחד לנעילה. מתפללים נעילה שהיא תפלת יו"כ, ובסופה מוסיפים **מה אנו מה חיינו.** וכל לשון כתיבה אומר לשון חתימה. השנה נאמר אי"ה את הקדושתא **אהבתי מעון.**

מוצאי יום הכיפורים

מתקיימים בדרך כלל כשעה לאחר סיום הצום. ילדים הרגילים לשכב לישון בשעה 8 למשל, לא יכולים להשתתף בבניית הסוכה, אם ישתתפו במסגרת לימוד המדוברת. נכון, ילד אינו חייב להשתתף בבניית הסוכה, ואם רוצה יכול לעזור לאבא למחרת. אבל תמיד צריך לחשוב על רווח מול הפסד: ללמוד תורה עם אבא, הילד יכול לא רק במוצאי יום כיפור (אפשר אפילו ביום כיפור עצמו). מאידך, בבניית הסוכה מיד במוצאי יום כיפור, הילד חווה ורואה דבר מיוחד: אבא שצם כל היום, התפלל כל היום (או: רוב היום), אך תיכף לאחר צאת היום הקדוש, אפילו לא מבקש לנוח מעט, אלא מיד רץ לבנות את הסוכה. היש לך דוגמה חינוכית גדולה מזו?

ערבית. והוא רחום וכן ה' הושיעה בנגון מיוחד. תפלת ערבית בנגוני שמחה. **קידוש לבנה** תיכף לאחר ערבית.

במוצאי יו"כ מאחלים 'גוט יו"ט'. אוכלים סעודה חגיגת.

מחיל אל חיל. במוצאי יוה"כ נוהגים כל בית ישראל להתחיל בבניית הסוכה וכן בקניית ארבעת המינים. **חינוך הקטנים.** אביא כאן בקצרה מה שכתבתי במדור זה בשנה שעברה על מסגרות אבות ובנים במוצאי היום הקדוש: ברור לי שמארגני מסגרות אבות ובנים במוצאי יו"כ, כוונתם לשם שמים. עצם הלימוד עם הילד הוא דבר טוב בכל עת ובכל שעה.

עם זאת, גם בדברים טובים, צריך לשים לב לרווח מול הפסד. כל קיום מצוות של הילדים, אינו אלא מדין חינוך, שעניינו להרגיל את הילדים בקיום המצוות. ילדים קטנים כבני 4-8, על פי רוב רגילים לשכב לישון לישון בשעה מוקדמת, זמן לא רב אחר הבדלה. סדרי אבות ובנים

**לא היו ימים טובים לישראל
כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים**

הרחב דבר

הרחבת דברים שהובאו במדורים הקבועים

בג המלך / פת וילך

כפי שכתבו בעלי המסורה, פרשת נצבים היא פרשה בת ע' פסוקים המסתיימת בפסוק **וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה בְּאָזְנוֹ כָּל-קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת-דְּבָרֵי הַשְּׂיָרָה הַזֹּאת עַד הַיָּמִים:** בשנים בהן חל א' דראש השנה ביום ב' או ג', מחלקים את הפרשה לשני חלקים, החלק השני מתחיל ב**וילך משה.** הגאונים נתנו לכך סימן: 'בי'ג המלך פת וילך' (מליצה על פי לשון הכתוב בדניאל 'מפת-בג המלך'). כלומר: אם ר"ה (המלך) חל ביום ב' בשבוע או ביום ג', חתוך (פת) את 'וילך' מהפרשה. מכיוון שיש שנים בהן מחלקים את הפרשה (כמו בשנה זו), העתיקו בחומשים את פרשת 'וילך' כפרשה חדשה. בדפוסים רבים ציינו שבפרשת נצבים יש מ' פסוקים, כמניין הפסוקים הנקראים בשבת בה קוראים פרשת נצבים), ועל **וילך** כתבו שיש בה ע' פסוקים, כמניין הפסוקים שבפרשת נצבים בשלמותה. ההסבר לכך פשוט: המעתיקים ראו שבפרשת נצבים (לפי דעתם) לא כתבו בעלי המסורה

ציון 8: בעניין זה מוקלטת הערה או הרחבה בקו השיעורים: 0773541079. כמו"כ אשתדל בל"ג להקליט תגובות להערות הקוראים. שלוחה 1: מאמרי המשך והרחבה לדברים שבעלונים. שלוחה 8: ניתן להקליט הודעות (ההודעה עצמה לא תושמע בקו). שלוחה 4: שיעורים וסיפורים לילדים (גיל הרך). שלוחה זו בבניה, אך ניתן כבר לשמוע בה שיעורים וסיפורים שונים.

את מניין הפסוקים, מנו וציינו מניין הפסוקים. כיוון שראו שעל פרשת וילך לא "שכחו" לציין מניין הפסוקים, השאירו על כנו את מספר הפסוקים שראו לפנייהם.

הזכרת שם ה' בבקשות

כתבתי שמוטר וראוי להזכיר שם ה' בבקשות שאומרים בעת אכילת הסימנים (בשנים האחרונות הדפיסו רבים נוסח "יהי רצון מלפני אבינו שבשמים", במקום לכתוב שם ה'). כתבתי את הדברים גם בעלון אשתקד. העירני אז אחד הקוראים ששמע מרב מסויים שבקשות שנהגו בדורות הקודמים (כמו למשל 'שתחדש עלינו' על תפוח בדבש) אומרים עם שם ה', ובקשות שהתחדשו בדור האחרון (כמו למשל 'שתגזור עלינו גזרות טובות' על גזר, המצאה ידועה של ישראלים דוברי עברית שלזכור שיש איזו בקשה אותה אומרים בעת אכילת הגזר) אומרים 'מלפני אבינו שבשמים' בלי שם ה'. אף אני שמעתי לפני מספר שנים שכיום בארה"ק שיש לנו מינים רבים יותר של פירות ומאכלים ואומרים הרבה יותר בקשות, ראוי שלא להרבות בהזכרת שם ה'.

להלן תגובתי: ראשית, איני יודע עד איזה דור אמורים לבדוק, כדי לדעת מה נקרא 'בדורות הקודמים'. מי קבע שיש קדושה בבקשה על תפוח בדבש יותר מבקשה שהתחדשה בזמננו. הן אמת שעל גזר אמרו האשכנזים 'שירבו זכויותינו' כי בלשון אשכנזי נקרא גזר 'מערה', והוא לשון ריבוי. אך עד כמה שיש מדוברי לשון הקדש שלא רצו להתנתק מה'מסורת' על אכילת גזר, ולא רצו להשאירו בלי בקשה, אמרו עליו בקשה הקשורה לשמו.

שנית, אף אם נקבל את הסברה שיש הבדל בין בקשות 'קדמוניות' לבקשות 'חדשות', מה הטעם לחלק בין סוגי הבקשות הללו? אם מדובר באחד שאומר זאת כתפלה, ולא משנה על מה מתפלל, יכול לומר בה שם ה'. ואם אינו מתכוון לתפלה אלא למשהו אחר, למי הוא אומר 'יהי רצון'? למי הוא מתכוון 'אבינו שבשמים'? האם הוא חומד לצון? יבחר לעצמו מילים אחרות לשחוק בהן בראש השנה. אך באמת, כנראה לא זו היתה כוונת המחלק בין סוגי הבקשות בין כמות הבקשות. יש כאן בעיה יסודית בהבנת המושג תפלה, ומסתעף מזה גם חששות בעניין הזכרת שם שמים. ממילא, הרגשתם היא שיתלוי מי חבר את הבקשה, אם חברה אדם גדול או שמדובר במשהו "מוסמך" הרי טוב, ואם זו בקשה חדשה, הם חפצים לבקש את אותה בקשה, אלא שחוששים מהזכרת שם שמים. אך כאמור, כל יהודי החפץ להתפלל על כל עניין שיהיה, יכול (וראוי) להזכיר שם ה'.

לפני מספר שנים קראתי במסגרת מסויימת שאלה שנשאל רב העונה תשובות לשאלות של כאלה הרגילים לשאול במסגרות כאלה. אשה צדקנית ספרה סיפור מרגש ומתוק: אבא חזר הביתה מקניות לכבוד שבת, ובין הדברים קנה גלידה מסוג מסויים האהוב מאד על הילדים. הילדים מאד שמחו, ואז אחד הילדים הקטנים (כבן חמש אם אני זוכר נכון), קפץ ואמר לאמו שבזכותו אבא קנה את זה. לשאלתה ענה הילד "כבר אתמול התפללתי שאבא יקנה את הגלידה הזו, והי' שמע את התפילה שלי". האמא שהתרגשה מאד חבקה ונשקה אותו. מאוחר יותר ספר זאת הילד לאביו. אף הוא מאד התרגש מכך, והוסיף שהוא באמת לא יודע מה נכנס לו בראש לקנות דווקא את הגלידה הזו בשבת רגילה ככל שבתות השנה, ואמר "כנראה שזה באמת בזכות התפילה שלך".

סיפור מרגש מאד! לכאורה כל הורה או מחנך שיש לו השגה בעניין התפילה יתרגש מסיפור כזה. לא יאומן, אך יש כאלה שקצת נרתעים מסיפורים מסוג זה. באותה במה בה פורסם הסיפור, ספרה האמא על שכנה ששמעה ממנה את הסיפור. אותה שכנה אולי קצת נהנתה מהצדקות והתמימות הטהורה של הילד, אך העירה בעדינות "אולי באמת לא כדאי להרגיל את הילדים להתפלל על שטויות, זה ירגיל אותו לזלזל בתפילה", ועוד טענות מסוג זה. מחריד לשמוע כיוון מחשבה כזה. כל בר דעת מבין שיש דברים שיתכן שבשביל מבוגרים נחשבים שטויות, אך בשביל ילדים זה חלק עיקרי בחיים. אך גם אם נתעלם מעובדה זו, נניח שגם הילד מבין שזה שטויות, האם יש איסור להתפלל על שטויות? יהודי - לא משנה באיזה גיל - רוצה או שואל משהו, והוא מבקש זאת מהקב"ה.

כנראה השרש הוא אחר: יש שמתוך צדקות כביכול, מנסים להסביר כל מה שקשור לעבודת ה' לדברים רוחניים בלבד. הדבר מצוי בעיקר בדברים הרחוקים מהם (במציאות, או בהרגשה), אך לא רק. הנה כאן אנו מוצאים דוגמא לדבר בסיסי כל כך כמו תפילה. בן אדם לא מסוגל להבין שתפילה היא אף על דבר פעוט. אגב, באותה במה בה הובאו הדברים הנזכרים, הובאו כמה דעות בעד ונגד. לפי מה שהבנתי חלק מהמצדדים בכך שעדיף לכוון יותר את הילד להתפלל על דברים "יותר חשובים", משמשים כמחנכים במוסדות מסויימים. על תופעה זו ושרשה עמדתי כבר בכמה מקומות (כמו למשל בקונטרס **עבודת ימי הפורים**, ובקונטרס **עבודת חג השבועות**, ועוד).

סליחות ביום כיפור- חובת היום

אני מביא כאן תמצית מהדברים שכתבתי בקונטרס **יום סליחה** ו**ידי ביו"כ**. בברייתא שבתלמוד נפסק כי ביום הכיפורים יש להתוודות בתפילה. היחיד אחר תפלתו והחזן בברכה אמצעית.

פיוטי יום הכיפורים. רבותינו הראשונים מזכירים את המנהג להרבות בפיוטים ותפלות ביו"כ. מדובר על פיוטי שבח והודאה, אך בעיקר על פיוטים ותפלות שביב עניין י"ג מידות, עליהן אמרו חז"ל אמרו שנתעטף הקב"ה כש"צ וכו'.

סליחות ורחמים חובת היום. הפיוטים החשובים ביותר ביו"כ הם פיוטי הסליחות עם י"ג מידות שביניהם. פיוטי סליחות נאמרים גם בשאר תעניות. על סליחות ביום הכיפורים כתבו הגאונים שהם חובת היום.

בספרי ההלכה והמנהגים מזמן הגאונים ועד אחרוני האחרונים כולל גדולי זמננו הזכירו את עניין הסליחות ביום כיפור. במנהגי הקהלות יש חילוקים באילו תפילות מתפילות היום אומרים סליחות, היכן אומרים אותן, וכמה סליחות אומרים בכל תפילה (במקומות בהם מקפידים על מניין מסויים של סליחות). לפי המובא בכל ספרי המנהגים, עד הדורות האחרונים נהגו ברוב תפוצות ישראל לומר סליחות בכל חמשת תפלות היום, אך אף בקהלות בהן לא אמרו בכל תפלות, **בכל תפוצות ישראל** אמרו סליחות לפחות בג' תפלות מתוך חמשת תפלות היום. תפלות שחרית תמיד היתה אחת מג' תפלות אלה.

~בק"ק נוהגים להשכים לסליחות גם ביו"כ עצמו, ויש מקומות בהם הנעורים כל הלילה אמרו גם סליחות (נוסף על הסליחות שבתפלות). לפי מנהג אשכנז צרפת ואושטרייך (וברוב ככל הקהילות כן היה המנהג מקדם) אומרים סליחות לקראת סוף ברכת קדושת היום.

בטור מובא בשם הגאונים שבפיוטים שבג' ברכות ראשונות אם רצה מאריך ואם רצה מקצר, אבל סליחות ורחמים חובת היום הם. **השמטת פיוטי סליחות**. כבר בזמן רבותינו הראשונים אנו מוצאים ביקורת על אריכות יתרה שהאריכו החזנים במקומות מסויימים, תוך כדי עשיית הטפל עיקר והעיקר טפל (כגון: אריכות בקדושה זמן גדול במקום להעביר היום בסליחות ובתחנונים).

במשך הדורות התפתחה עוד יותר אמנות החזנות. ארע לפעמים שמחמת אריכות החזנים בניגונים, לא היה פנאי לומר את כל הפיוטים שבתפילת שחרית ולהספיק להתחיל תפילת מוסף קודם שבע שעות, או קודם שש שעות ומחצה. מסיבה זאת, מאמצע זמן האחרונים והלאה ניתן למצוא התייחסות של הרבה מבעלי ההלכה לדילוג חלק מהפיוטים במצבים מסוימים. סדרי הסליחות בקהלות נקבעו רק בתקופה מאוחרת. ריבוי סדרי הסליחות שהתפתחו עם השנים, גרמו לכך שבקהילות רבות הדפיסו את הסליחות של יו"כ בקבץ הסליחות של ימים שלפני ר"ה ושל עשי"ת. תופעה זו גרמה לרבים כנראה להתייחס לסליחות כאל משהו שולי ולא מחייב. במאתיים שנה האחרונות, עקב התפתחות החזנות, היו קהילות בהן האריכו החזנים בפיוטים שבג' ראשונות, וכך הצטמצם הזמן המיועד לסליחות. בקהילות רבות החלו בהדרגה להשמיט חלק מהסליחות. בתפלת מנחה בה פעמים רבות באמת לא היה פנאי, השמיטו חלק מהסליחות כבר בתקופה קדומה. בשחרית ומוסף מתחילה עשו זאת רק על פי הוראת הרב באותה שנה ובאותה שעה. בשלב מסויים החלו ברוב קהילות פולין וליטא להשמיט לגמרי את כל הסליחות בתפילות שחרית מוסף ומנחה (ונשאר אצלם המנהג לומר סליחות רק בתפלות ערבית ונעילה, בהן עניין הסליחות חשוב פחות מבתפילות אחרות). וכבר זעק מרה על כך **הערוך השלחן**.
 בשנים האחרונות ניכרת התעוררות בעניין ורבים החלו להחזיר את המנהג הישן. בקהילתנו מקפידים שיעקר האריכות בכל התפילות תהיה בסליחות ורחמים.
 גם מול שריד בית מקדשנו מתקיים מניין בו אומרים סליחות בכל התפילות.

וכמובן, גם כשעושים כפי הראוי לעשות בסדר התפילה,
 חלילה מלשכוח כי העיקר חסר לנו היום
 עבודת כהן גדול בבית המקדש
יהי רצון שנזכה לראות במהרה כהן גדול בעבודתו.

דבר נאה ומתקבל

ענייני נישואין, שלום בית והמסתעף

מאת מוריך החתנים הרב דוד רוזנטל שליט"א

בס"ד
 נעלה עוד כלי להשלים את ארגו הכלים לתקשורת נכונה ומושלמת.
 אנו אומרים בתפילת מוסף של ר"ה 'מבין ומאזין מביט ומקשיב'.
 זכיתי לזהות שו"ת באמירה זו, ראשית- לכאורה היה צריך לומר 'מאזין ומבין' הלא זה הסדר, אכן! שנית- מה שייכות בין מביט ומקשיב? התשובה כמקשה אחת היא- הקב"ה בוודאי מבין אותנו עוד קודם שדברנו ועם זאת הוא מאזין לנו, הרי זה נותן תחושה שמכבדים אותי לגמור את דברי על אף שהבינו אותי, וכן הוא מביט עלינו בשעה שהוא מקשיב (נכון שבכלל הוא מביט ע"ז הבן לענייניו) כל בר דעת מבין שהוא מדבר עם משהו ואותו אחד מסובב את עיניו ל-ד' רוחות העולם ובקושי עליו זה לא נעים ולא מכבד.
 א"כ נלמד גם עלינו, בני"א, גם במקום שזיהינו שהשגנו הבנה בדבריו של... נכבדו וניתן לו לסיים וכמובן בהקשבה על מלא כאמור, ונוסיף בהקשבתנו את המבט שלנו שיהיה כנגד הדובר, הרי חלק מתקשורת זה תנועות הגוף והפנים, הם חלק מהעניין (גם מי שלא למד את רזי במקצוע מה אומרת כל תנועה).
 נסכם לומר שנאזין לדובר כמו שצריך ז"א עד לסוף דבריו עד כמה שאפשר, ונביט לכוונו, ובפרט בשיח עם האשה זה חשוב מאד, (יש מקום להרוויח על הדרך) ומי שמיישם זאת בוודאי רואה את השיפור וההישג המדהים בתקשורת שכזו, שהיא במתכונתה הנכונה.
 נ.ב. מהיות טור זה באות ה, עלה בדעתי להביע בעיניכם הדגשה- אל נשכח מה שלמדנו שהדברים הנ"ל הינם חכמה, כמו שלמדנו על שלמה המלך שבהתנהלותו במשפט הוכר בחכמתו.
 שאלות ותגובות אפשר לשלוח למייל dr10110188@gmail.com
 לתיאום פגישה יש להת' 0548-567-122

משיב דבר

תגובות להערות על עלונים קודמים

כתב מודגש: ציטוט מעלונים קודמים. **כתב ז'**: ציטוט ממכתבי הקוראים. כתב מרובע שאינו מודגש: תגובתי להערה. ציון כזה ... בתוך מכתב: דילוג בתוך המכתב, על דבר שאינו נוגע לעניינינו (כגון: עניין טכני). לתועלת הקוראים, בכמה מקומות הוספתי כותרות בכתב מודגש לפני כל נושא.

את חלקו הראשון של מכתבו של הרב שלמה אביב שערך בכתב את הודעותיו הטלפוניות, בחרתי להביא כבר במדור **דבר יום ביומו**. להלן המשך המכתב, העוסק בעניינים אחרים:

א. הצניין מה שהזכרת בקו צ"ד הפסוק מדוע את הולכת אליו לא חדש ולא שבת שלמדו ממנו חז"ל
במסכת ר"ה טז צ"ה שחייב אדם להקפיד פני רבו ברצף, והבאת מקשים למה הקדים חדש לשבת, ראה
ב"ה"ל ר"ס עא הצניין זה מהר"ח שלמד שאם רחוק הוא מרבו יש לו להקפיד פניו לכה"פ ברצף, ואם
קרוב יותר יקפיד בר"ח, ואם יותר יקפיד בשבת, ומהריטב"א הביא שבת היינו יו"ט [ומצאתי שכן למד
בז"ר"א על סדר עולמם פ"ט צ"ט ודו"ק], ולפיו"ז לא קשה קושיא הנ"ל.

ב. מאחר שהובא בצל"ח התורה והמצוה פרשת ואתחנן, הבאת מאמר שבו מכנה כותב המאמר את דור
המדבר 'דור החלשים', וכינוי חמור זה אסור שיאמר, על אומת דור דעה, משתבח בהם השי"ת לזכרתי
לך חסד נצורייך וכו'; צ"י סנהדרין פרק חלק משנה ד"ל קח. ולמ' ד"ל קיא. והייתי מצפה מצורך הצל"ח
שידע מה לקרוב ומה לרחוק.

אכן. התבטאות כזו אינה ראויה. אמנם, אני מכיר את הכותב הנכבד, ואף הערתי לו על כך. למעשה, הוא לא התכוון לחלוק על כך
שודאי היה זה דור דעה, אך עם כל זה סיבת גלותם במדבר ארבעים שנה, היה בגלל חטא המרגלים.

וצל צצט השמחה ביום זה, הרי יכל לפתוח את המאמר בתצנית ל: ובי"ב קכא: שהשמחה היא על שחזר הדיבור
להתייחד עם משה, וברש"ט הטעם מדוע איכה נראה שהשמחה על אומת טו אל"ף שנלמד עליהם מיתה ולא מתו.
כתבתי על כך מאמר קצר, ובלי נדר אביאנו כאן בהמשך אי"ה (אם אינני טועה, יש על כך גם שיעור בקו).

ג. כמו"כ בקו הבאתי לך מקורות מהפסוקים שציקר חובת השמדת שבעה אומות מהארץ היא בכדי שלא
נלמדו ממעשיהם.

נכון. אך אין זה סותר את הבטחת התורה מה יקרה אם לא יורישו. ענש זה נתקיים בנו לצערנו
ישר כח!

* * *

שמעון שפירא

על סמך מה אתה אומר שבשבת ואתחנן אומרים את פסוקי 'מור' בקידוש?

המנהג לומר פסוקי ז'כור את יום השבת' אף הוא מנהג מחודש יחסית. משום דבר בעתו מה טוב, הבאתי את המנהג לומר פסוקי
'שמורי' בשבת בה קוראים אותם בפרשה.

אגב, באחד הסיפורים של מנהג אשכנז הנדפסים בזמננו (ולפי הידוע לי, ראשי מכון מורשת אשכנז מאד מעריכים את הסיפור הזה)
חידש חידוש מעניין בעניין הקידוש: הוא מציע למי שכבר קידש ואכל מיני מזונות, ואח"כ מקדש קודם הסעודה להוציא את בני ביתו,
שיאמר בפעם השניה פסוקי 'שמורי'. איני יודע מנין לו זה, אך איני חושב שיש בזה איזה חסרון.

הפסוקים 'היטו וראו...' ו'כי גדול כיט...' אינם צניין להיצדד ביהמ"ק, אלא לצדד החורבן והאסונות שליווהו.
וככלל, ציקרה של מלכות איכה, וממילא ציקרו של האבל ביום ת"ה, אינו על היצדד ביהמ"ק, אלא על חורבנו
והצרות שנלמדו עקב כך לעם ישראל.
יתכן. בלי נדר אאריך במקום אחר.

עט בלמן ביהמ"ק היה יצה"ר, ועט בתוך ביהמ"ק נצטרו צבירות. מי שמחש קרבת ה' - יכול למצוא אותה
בביהמ"ק, מי שלא - לא [ודלא כהמהפ"ל (השם המלא שמור במערכת), שהרבה לכתוב דברי האל הצניין, כאילו
השיצמוט הוא נחלת האלמות, וההיתכנות היחידה להפיץ את השיצמוט כיום היא על ידי הפצלת מכשירים מסויימים
אשר בלחיצת כפתור 'מדליקים את החושק', לצומת ביהמ"ק, בו בלחיצת כפתור 'מדליקים את האור', וכך לא
משצמט, וצוד כמה פניני האלמ"ק אשר צצירי דורנו שותים מצמא מפיו של 'הצל ההשקפה' הבלה...].

אכן. הדברים שכתבת מראים על חלק קטן מאד מבעיות גדולות המאפיינות רבים מבני הנוער (והלוואי שרק מבני הנוער). כואב הלב
לראות ולשמע את הדברים. יזכנו ה' לעבדו באהבה, ויערה רוח ממרום על כל התועים.

**התמונות הממוחישות
את עבודת בית המקדש שיבב"א
באדיבות מכון המקדש
העושים רבות למען בית אהינו
יבורכו על כך מן השמים**

המדור מהנעשה והנשמע בקהלתנו
יפורסם אי"ה בעלון הבא (או בעלון מיוחד לאחר חג הסוכות)
כמדור שנתי בצאת השנה